

FANTASTIČNA NOĆ

STEFAN

FANTASTIČNA NOĆ

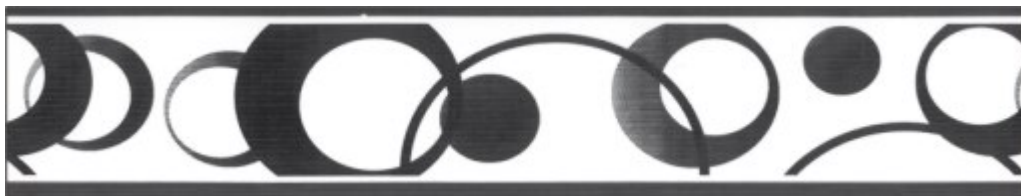
STEFAN
ZWEIG

STEFAN CVAJG

FANTASTIČNA NOĆ

bojana888

Sledeće zabeleške nađene su kao zapečaćen omot u pisaćem stolu barona Fridriha Mihaela fon R..., kada je u jesen 1914. kao austrijski rezervni poručnik u jednom konjičkom puku poginuo u bici kod Ravaruske. Pošto je porodica po naslovu i sasvim letimičnom pregledu ovih zapisa pretpostavljala da je u pitanju samo književni rad njihova rođaka, predala mi je ove beleške da ih proučim i ostavila mi da ih po svom nahođenju objavim. Mišljenja sam da ove stranice nisu neka izmišljena priča već istinit, u svim pojedinostima stvaran doživljaj paloga oficira i, ne pominjući ime, iznosim njegovo duševno stanje kako ga je sam prikazao, ne menjajući i ne dodajući ništa.

Jutros me iznenada zaokupi misao da bi trebalo da za samog sebe zabeležim doživljaj one fantastične noći kako bih jednom imao sređen pregled celog događaja u njegovom prirodnom redosledu. I od tog trenutka osećam neobjašnjivu unutrašnju pobudu da pisanom reči opišem tu pustolovinu, mada sumnjam da ću biti u stanju da i približno prikažem ta neobična zbivanja. Nemam nimalo takozvanog umetničkog talenta ni prakse u književnim stvarima i, izuzev nekoliko šaljivih napisa u Terezijanumu, nikada se nisam ogledao na književnom polju. Ne znam, na primer, postoji li neka posebna tehnika koju je moguće naučiti i pomoću koje bi se mogao uskladiti tok događaja spoljašnjeg sveta i u isto vreme njihov odraz u nama, pa se isto tako pitam da li ću za smisao naći pravu reč a za reč pravi smisao i tako postići onu harmoniju koju sam uvek nesvesno osećao čitajući svakog istinskog pripovedača. Ove retke, međutim, pišem samo za sebe i nikako mi nije cilj da ono što je meni samom nejasno objasnim drugima. Oni su samo pokušaj da sa nekim doživljajem koji

me stalno obuzima i nemirom i bolom ispunjava u izvesnom smislu raščistim, da ga utvrdim, uočim i sa svih strana obuhvatim.

O ovom događaju nisam govorio ni jednom prijatelju jer sam osećao da im ono bitno ne bih mogao objasniti, a pored toga jer sam se pomalo i stideo što me je tako nepredviđena stvar u tolikoj meri potresla i uzбудila. Jer sve je to, u stvari, jedan mali doživljaj. Ali već sada, dok ovo pišem, osećam kako je teško nevestom čoveku da pri pisanju nađe reči u njihovom pravom značenju i kakva se dvosmislenost i sva moguća nerazumevanja skrivaju u najjednostavnijem izrazu. Jer, kada svoj doživljaj i nazivam „malim”, mislim to naravno samo u relativnom smislu, nasuprot onim silnim dramatičnim događajima koji zahvataju čitave narode i sudbine, a s druge strane, smatram ga takvim i po vremenu, jer je čitav događaj trajao samo šest časova. Za mene je, naprotiv, taj mali, opšte uzev beznačajni i nevažni doživljaj imao tako ogromno značenje da sam još danas - četiri meseca posle te fantastične noći - zbog njega uzbuđen da moram napregnuti svu svoju duhovnu snagu da ga sačuvam u srcu. Svakog dana, svakog sata ponavljam sebi sve pojedinosti, jer on u izvesnom smislu predstavlja tačku oko koje se okreće ceo moj život, sve što radim i govorim njime je nesvesno uslovljeno, misli su mi zaokupljene jedino time da taj iznenadni doživljaj neprestano u sebi preživljavam i da to doživljavanje potvrdi da je on zaista moj. I sada odjednom znam ono što pre desetak minuta, kada sam uzeo pero u ruku, nisam uopšte naslućivao: da ovaj doživljaj samo zato opisujem da bi ga sasvim sigurno i u neku ruku stvarno imao pred očima, da bi ga još jednom u srcu proživeo i razumom shvatio. Potpuno je netačno i neistinito što sam malopre rekao da želim da ga se oslobodim time što ću ga opisati; naprotiv, hoću da ono što sam suviše brzo proživeo učinim još življim, da mu udahnem topline i života da bih ga uvek i ponovo mogao u potpunosti sagledati. O, ne plašim se da ću zaboraviti i jedan trenutak onog sparnog popodneva, one fantastične noći, nisu mi potrebni nikakvi znakovi, nikakvi putokazi da u sećanju, korak po korak, pređem onaj put: usred dana, usred noći ulazim u svako doba u njegovu sferu i svaku pojedinost u njoj vidim s takvom jasnoćom koja postoji samo u srcu a ne i u slabom pamćenju. Mogao bih isto tako nacrtati konture svakog pojedinog lista u onom zelenom

prolećnom predelu i sada u jesen još osećam nežni i prašnjavi miris kestenova u cvetu i kada, dakle, opisujem te časove, nije to iz straha da ću ih izgubiti već od radosti da ih ponovo proživim. I dok sam sebi predočavam niz promena te noći, moram radi redosleda da se savladavam, jer tek što pomislim na pojedinosti, bude se u meni takva zanosna osećanja, obuzima me takvo ushićenje da moram u šetanju zadržavati pojedine slike da se, šarolike i opojne, ne bi slile jedna s drugom. Još uvek strasno i živo preživljavam ono što sam doživeo, onaj dan, onaj 7. jun 1913. kada sam u podne uzeo fijaker.

Ali osećam da još jednom moram zastati, jer na svoje veliko zaprepašćenje uviđam da svaka pojedina reč ima dve oštrice, nekoliko značenja. Sada kada prvi put treba nešto povezano da ispričam, zapažam koliko je teško iskazati u sažetom obliku ono što izmiče, a što ipak predstavlja život. Upravo sam napisao „ja”, rekao da sam 7. juna u podne uzeo fijaker. Ali, i ta reč je već nejasna, jer već odavna nisam ono tadašnje „ja” od 7. juna, mada je otada prošlo samo četiri meseca, mada ja živim u telu tadašnjeg „ja” i pišem za njegovim stolom, njegovim perom i njegovom rukom. Od tog tadašnjeg čoveka ja sam se, i to upravo zbog onog doživljaja, potpuno odvojio, posmatram ga sa strane, sasvim mirno i hladno, i mogu ga opisati kao druga u igri, prijatelja, o kome znam mnogo i sve ono što je bitno, ali taj čovek ja uopšte više nisam. Mogao bih o njemu govoriti, prekorevati ili ga osuđivati, da uopšte ne osetim da je on jednom bio sastavni deo mene.

Čovek kakav sam ja tada bio, malo se po spoljašnosti i po unutrašnjim sklonostima razlikovao od većine pripadnika svoje klase, koji se naročito kod nas u Beču, bez naročitog ponosa, već kao nešto samo po sebi razumljivo, nazivaju „dobro društvo”. Uzeo sam trideset i šestu godinu, roditelji su rano umrli i upravo pred moje punoletstvo ostavili mi imanje koje je bilo dovoljno veliko da mi uštedi svaku pomisao na zarađivanje i karijeru. Na taj način nije bilo potrebno da donosim odluku koja me je u to vreme uznemiravala. Upravo sam završio univerzitetske studije i nalazio se pred izborom budućeg poziva koji bi, zahvaljujući našim porodičnim vezama i mojoj već ranije izraženoj sklonosti ka razmišljanju i mirnom načinu života, pao na državnu službu, kada mi kao jedinom nasledniku pade u deo to roditeljsko imanje i iznenada mi osigura nezavisnost, čak mi

omogućiti da ispunim mnoge, štaviše i najluđe želje. Nikada nisam bio častoljubiv i tako odlučih da najpre nekoliko godina posmatram život dok me najzad ne primami da sam sebi nađem neki delokrug rada. Ali, sve je ostalo samo na tom posmatranju i čekanju jer kako ništa naročito nisam želeo, postigao sam sve u uskom krugu svojih želja: Beč, uzbudljivi i razbludni grad, koji je kao ni jedan drugi od šetnje, besposličnja, otmenog odevanja stvorio upravo umetničko savršenstvo, svrhu života, učinio je da sam svoju nameru za ozbiljnim radom sasvim zaboravio. Uživao sam u svim zadovoljstvima koje nalazi jedan otmen, plemićkog porekla, imućan lep mladić bez ambicije, u bezopasnoj napetosti kockanja, lovu, putovanjima i izletima koji osvežavaju i ubrzo sam počeo ovu posmatračku sklonost da sve više razvijam sa znalačkom brižljivošću i umetničkom ljubavlju. Skupljao sam retko staklo manje iz uživanja nego iz neke unutrašnje strasti da bi u okviru jedne delatnosti bez velikog napora postigao stručnost i znanje: ukrašavao sam svoj stan naročitom vrstom baroknih italijanskih bakroreza i slikama predela u stilu Kanaleta, koje se mogu naći kod antikvara ili kupiti na javnim licitacijama, na kojima se kao u lovu čovek nalazi u nekom bezopasnom, napetom stanju, bavio sam se raznim stvarima sa ljubavlju i uvek s ukusom, retko sam propuštao dobru muziku i posete ateljeima naših slikara. Kod žena sam imao dosta uspeha i tu sam s nekim neskrivenim sakupljačkim nagonom, koji na neki način odaje duševnu nezainteresovanost, sabrao mnogo čega što je vredno sećanja i dragocenih časova iz raznih doživljaja, te se tako iz čoveka sklonog samo uživanjima postepeno razvijao u pravog poznavaoča žena. Mnogo sam štošta doživeo što mi je dan činilo prijatnim i život ispunjavalo bogatim osećanjima, pa sam počinjao sve više da volim blagu, ugodnu atmosferu moje vrlo žive i ničim nepomućene mladosti, skoro već bez ikakvih želja, jer su već sasvim ništavne stvari mogle da pobude u meni radost u jednoličnoj atmosferi mojih dana. Dobro odabrana kravata mogla je već da me razveseli, lepa knjiga, izlet automobilom ili jedan sat proveden s nekom ženom da me beskrajno usreće. Naročito mi je bilo milo što ovaj moj način života kao neko bez greške i korektno skrojeno englesko odelo nije ni po čemu padao u oči društvu. Mislim da sam

kao pojava bio simpatičan, da su me voleli i rado primali i većina onih koji su me poznavali, nazivali su me srećnim čovekom.

Ne bih sada znao da kažem da li se taj tadašnji čovek koga bih želeo da zamislim osećao srećnim kao što su ga drugi smatrali; jer sada, kada u onom doživljaju tražim za svako osećanje puniji i dublji smisao, svako prosuđivanje unazad čini mi se nemoguće. Pa ipak, sa sigurnošću mogu da kažem da nikada u to vreme nisam bio nesrećan, da su mi se skoro uvek moje želje ispunjavale i zahtevi u životu ostvarivali. I baš zbog toga što sam navikao da sve što od sudbine tražim i dobijem i da od nje ništa više ne očekujem, upravo je to postepeno dovelo do izvesne klonulosti i mrtvila u samom životu. Ono što se tada nejasno u nekim trenutcima polusvesti u meni s čežnjom budilo nisu u stvari bile želje, već samo želja za željama, težnja da što jače, neobuzdanije, sa više ambicije i nezasićenosti žudim, da živim potpunije, a možda i da patim. Ja sam iz svoga, života, zahvaljujući jednoj suviše razumnoj tehnici, isključio sve zapreke, i zbog pomanjkanja tih zapreka, slabila mi je životna snaga. Primetio sam da sve manje, sve slabije za nečim žudim, da mi osećanja obamiru, da patim - možda ću se tako najbolje izraziti - od duševne nemoći, od nesposobnosti da strasno prigrlim život. Ovaj nedostatak primetio sam po nekim sitnim pojavama. Palo mi je u oči da sve češće nisam odlazio u pozorište i društvo prilikom pojedinih svečanosti, da sam poručivao knjige koje su mi preporučivali i da su zatim nedeljama ležale nerasečene na mom pisaćem stolu, da sam i dalje mehanički skupljao ono što volim, kupovao staklo i antičke predmete, ali da ih tada nisam sređivao, i da se nisam naročito radovao ako bih neki redak i odavno traženi predmet neočekivano nabavio.

A zaista svestan ovog postepenog i laganog opadanja svoje duševne elastičnosti postao sam tek prilikom jednog slučaja koji mi je ostao u živom sećanju. Leto sam provodio u Beču - takođe zbog one čudne tromosti iz koje me ništa novo nije moglo probuditi - kad iznenada iz letovališta primih pismo jedne žene s kojom sam već tri godine bio u intimnim odnosima i za koju sam iskreno verovao da je volim. Na četrnaest uzbudljivih stranica pisala mi je da se tamo za tih nekoliko nedelja upoznala s čovekom koji za nju znači mnogo, upravo sve, da će se na jesen za njega udati i da moramo prekinuti

našu vezu. Bez imalo žaljenja, štaviše presrećna, sećala se vremena koje smo zajedno proživeli, pomisao na mene prati je u njen novi brak kao nešto najdraže iz njene prošlosti, i ona se nada da ću joj oprostiti tu iznenadnu odluku. Posle ovog suvoparnog saopštenja, prvo uzbudljivo pismo prešlo je u dirljiva preklinjanja da se ne ljutim na nju i da suviše ne patim zbog ovog nenadanog prekida, da ne pokušavam da je silom zadržim ili učinim neku glupost. Redovi su se nizali sve vatrenije: treba da se utešim kod neke bolje žene, da joj odmah pišem jer ona strepi kako ću primiti ovu vest. I kao dodatak, olovkom je još na brzinu dopisala: „Ne čini ludosti, razumi, oprosti!” Pročitao sam ovo pismo najpre zaprepašćen ovom vešću a zatim još jednom na brzinu, i to sada sa izvesnim stidom koji se, kad sam ga postao svestan, pretvorio u duševnu strepnju jer ni jedno od onih dubokih i tako prirodnih osećanja koje je moja ljubavnica sasvim prirodno pretpostavljala nije se u meni uopšte pokrenulo. Nisam patio zbog njenog saopštenja, nisam se na nju ljutio, i ni jednog trenutka nisam pomišljao na neko nasilje, ni prema njoj ni prema sebi, i ova moja bezosećajnost bila je toliko neobična da sam se i sam od nje uplašio. Napuštala me je žena koja mi je u životu godinama bila saputnica, čiji se dah u dugim noćima stapao s mojim, a u meni se ništa protiv toga nije pokretalo niti protiv toga ustajalo, ništa u meni nije težilo da je ponovo osvojim, ništa se nije zbivalo u mom srcu od svega onog što je čisti instinkt ove žene kao nešto sasvim razumljivo morao kod pravog čoveka da pretpostavi. U ovom trenutku postao sam prvi put svestan koliko je proces duševnog obamiranja u meni napredovao - klizio sam kao po tekućoj vodi u kojoj možeš da se ogledaš - i bez tla pod nogama nisam mogao ni za šta da se uhvatim i znao sam sasvim tačno da je ova hladnoća nešto mrtvačko, nešto kao leš, nešto u čemu se doduše još nije osećao truli dah raspadanja, ali što je ipak predstavljalo obamrlost kojoj nema leka, jezivo hladnu neosetljivost, dakle trenutak koji prethodi stvarnoj fizičkoj smrti, spoljnjem vidljivom propadanju. Posle ovog događaja počeo sam kao bolesnik koji prati svoju bolest pažljivo da posmatram sama sebe i ovu svoju čudnu obamrlost osećanja. Kada mi je ubrzo potom umro jedan prijatelj i kada sam išao za njegovim kovčegom, osluškivao sam u sebi da li se neka žalost budi u meni, neko osećanje u duši, pošto sam zauvek izgubio

čovjeka koji mi je još iz detinjstva bio blizak. Ali, u meni se ništa nije pokrenulo, izgledao sam sam sebi kao od stakla u kome se sve stvari vide a da u njemu nikada nisu, i ma koliko da sam se u ovoj i u sličnim prilikama trudio da nešto osetim i da sebe razumnim razlozima navedem da nešto osećam, odgovora nije bilo iz ove duševne obamrlosti. Ljudi su me napuštali, žene dolazile i odlazile, i osećao sam se kao čovek u sobi po čijim prozorima pada kiša, između mene i moje neposredne okoline postojao je stakleni zid, koji svojom voljom nisam imao snage da razbijem. Mada sam sve to jasno osećao, ipak me to saznanje nije naročito uznemiravalo, jer sam već rekao da sam stvari koje su se mene lično ticale ravnodušno primao. Ni za patnju nisam imao dovoljno osećanja. Bilo mi je dovoljno što se ovaj duševni nedostatak spolja tako malo primećivao kao što se fizička nemoć nekog muškarca ispoljava tek u intimnim trenucima i često sam se u društvu pretvarao svojom izveštačenom strastvenošću u divljenju i u izvesnom smislu se razmetao spontanim, preteranim uzbuđenjem kako bih prikrio koliko sam svestan svoje unutrašnje neosetljivosti i obamrlosti. Naoko živio sam i dalje svojim redovnim, neobuzdanim životom, ne menjajući u njemu ništa; nedelje, meseci su prolazili i prelazili lagano u godine. Jednog jutra primetio sam u ogledalu pramen sede kose na slepoočnici i osetio da moja mladost polako odlazi u drugi svet. Ali ono što drugi nazivaju mladošću bilo je za mene već odavno prošlo. Tako mi rastanak sa njom nije zadavao naročiti bol, jer ja ni svoju mladost nisam dovoljno voleo. I kad se o meni radilo, ćutala su moja jogunasta osećanja.

Zbog ovog mog duševnog mrtvila dani su mi uprkos raznolikih interesovanja i događaja bili sve više jednolični, nizali se nečujno jedan za drugim, gomilali se i žuteli kao lišće na drveću. I sasvim obično, potpuno jednostavno i bez ikakvog unutrašnjeg predznaka, počeo je i onaj jedini dan koji želim sam sebi da opišem. Tog dana, 7. juna 1913, ustao sam nešto kasnije zbog prazničkog osećanja koje je još iz detinjstva, iz đaćkih dana, u meni nesvesno odjekivalo, okupao se, čitao novine, listao po nekim knjigama i, primamljen toplim, letnjim sunčanim danom koji je živo prodirao u moju sobu, krenuo u šetnju, kao obično prešao Graben, pozdravljajući se stalno s poznanicima i prijateljima, porazgovarao kratko s po nekim od njih i

zatim ručao kod prijatelja. Tog popodneva nisam bio zakazao nikakav sastanak, jer sam naročito nedeljom voleo da provedem nekoliko slobodnih časova i da ih iskoristim prema svom raspoloženju, onako kako to meni prija. Vraćajući se od svojih prijatelja, prošao sam Ringom, osetio s prijatnošću lepotu suncem obasjanog grada i radovao se njegovoj kićenosti u ovo rano proleće. Izgledalo mi je da je ceo svet veseo i zaljubljen u prazničko ulično šarenilo, mnoge pojedinosti su mi upadale u oči, pre svega, ozelenelo drveće koje se dizalo iz asfalta. Mada sam skoro svakog dana ovuda prolazio, odjednom mi se ova vrema činila kao neko čudo, nehotice osetih čežnju za još bogatijim zelenilom, svetlošću i šarenilom. Bez osećanja radoznalosti setio sam se Pratera u kome sada, krajem proleća i početkom leta, stoje stabla kao ogromni zeleni lakeji zdesna i sleva glavne aleje kroz koju promiču kola kao strele i koji nepomični nude svoje bele cvetne čašice nakindžurenoj i otmenoj publici. Naviknut da odmah popustim i najmanjoj svojoj želji, dozvah prvi fijaker koji je naišao i na pitanje kočijaša, rekoh da me vozi u Prater. „Na trke, gospodine barone, zar ne?” - upita on ponizno, kao da se samo po sebi razume. Tada se setih da je danas dan elitnih trka, derbi, na kojima se sastaje otmeno društvo Beča. Čudnovato, pomislih dok sam se peo u kola, zar bi pre nekoliko godina bilo moguće da takav jedan dan propustim ili zaboravim! Kao bolesnik koji pri pokretu oseti svoju ranu, tako sam i ja zbog ove svoje zaboravnosti ponovo osetio svu ledenu ravnodušnost koja me je obuzela.

Glavna aleja bila je već prilično opustela kad smo stigli, trke mora da su već odavna počele jer kola nisu više onako svečano pristizala, samo je nekoliko usamljenih fijakera uz konjski topot jurilo kao da je propustilo nešto neviđeno. Kočijaš se okrenu na sedištu i upita treba li da tera brzim kasom; naredih mu da tera konje lagano, jer mi nije bilo stalo što ću zakasniti. Video sam mnogo trka i na njima mnogo sveta, tako da mi je bilo svejedno da li ću stići na vreme. Mom osećanju ravnodušnosti više je odgovaralo da, ljuljuškajući se u kolima, osećam kako oko mene, kao more oko palube broda, blago šumi plavi vazduh, i da u miru posmatram divna, razgranata stabla kestenova, što su tu i tamo prepuštala svoje cvetne latice blagom toplom povetarcu da ih podigne i zakovitla pre

no što kao bele pahuljice zaspu aleju. Bilo je vrlo prijatno prepustiti se ovom uljuljkivanju, zatvorenih očiju predosećati proleće, i bez ikakvog napora osećati kao da si dobio krila i da te nešto napred nosi: bilo mi je žao kad se kola zaustaviše u Frojdenau. Najradije bih se vratio i prepustio se blagom danu ranog leta da me i dalje uljulkuje. Ali, bilo je već kasno, kola su stala pred trkalištem. Neko potmulo brujanje dopiralo je do mene. I mada još nisam video uzbuđenu gomilu odakle je dopirala ova graja, nešto slično moru bučalo je prigušeno iza stepenasto poređanih tribina, nehotice se setih Ostendea, kada se sporednim ulicama iz donjeg dela grada penješ ka šetalištu na obali i već osećaš pirkanje slanog i oštrog povetarca i čuješ potmulu tutnjavu pre no što ti pogled padne na onu prostranu sivu i zapenušenu površinu s njenim bučnim talasima. Trka mora da je već bila u punom jeku, ali između mene i poljane kojom su jurili konji kao strele stajala je šarena, bučna gomila koju je neka unutrašnja bura kao gustu paru povijala tamo-amo, gomila gledalaca i igrača na konjskim trkama. Trkačku stazu nisam mogao da vidim, ali po refleksu uzbuđenja koje je stalno raslo, osećao sam svaku fazu trke. Jahači mora da su već odavna startovali, klupko se odmotalo, i nekolicina njih borila se za prvenstvo, jer je publika, koja je na neki tajanstven način doživljavala za mene nevidljivi tok trke, uzbuđeno klicala. Po pravcu prema kome se osvrkala, nazirao sam okuku na duguljastoj trkačkoj stazi na koju mora da su stigli jahači i konji, jer sve jedinstvenije, sve složenije, kao jedan jedini ispruženi vrat, stremila je gomila sveta prema nevidljivoj tački, iz tog izduženog vrata romorio je i grgotao sa hiljadu iskidanih pojedinačnih glasova jedan sve viši, zapenušeni talas. I ovaj talas dizao se i rastao i već ispunio čitav prostor sve do ravnodušnog plavog neba. Pogledao sam nekoliko lica. Bila su iskrivljena kao od nekog unutrašnjeg grča: oči ukočene i blistave, usne stisnute, brada isturena, nozdrve raširene kao u konja. Bilo mi je smešno i užasno da hladno posmatram ove zanesenjake koji se nisu mogli savladati. Pokraj mene na stolici stajao je neki otmeno odeven, inače po izgledu dobroćudan čovek, ali u ovom trenutku je besneo kao da je đavo ušao u njega, vitlao štapom po vazduhu kao da nešto goni. Čitavo telo - neizrecivo smešno za gledaoca - sa strašću je izvodilo pokrete kao da jaše. Kao da je na stremenu, pete su mu se neprestano

klatile gore-dole iznad stolice, desnom rukom mlatarao je štapom kao prutom u prazno, a levom grčevito gužvao neki beli listić. I sve više ovih belih listića lepršalo je na sve strane i kao vodoskok šuštali su iznad ove silne sive bujice koja je s bukom nadolazila. Izgleda da se sada nekoliko konja našlo zajedno na zavoju, jer se graja svela na dva, tri, četiri pojedinačna imena, koja su pojedine grupe kao ratne pokliče stalno sa žestinom izvikivale, a ti povici bili su oduška za njihovu suludu pomamu.

Stajao sam usred ovog uzavrelog besnila hladan kao stena u bučnom moru i još sada tačno mogu da kažem šta sam u onom trenutku osećao. Ono pre svega komično na njihovim iskrivljenim licima, ironičan prezir prema prostačkim izlivima osećanja i još nešto drugo, što sam sebi nerado priznao - izvesnu zavist zbog ovakvog uzbuđenja, ovakve žestoke strasti, života koji se ispoljavao u ovom fanatizmu. Šta bi se, mislio sam, moralo dogoditi da se ja toliko uzbudim, da i mene uhvati tolika groznica, da telo obuzme tolika vatra, da mi se glas i protiv volje iz usta otima? Ništa nisam mogao da zamislim što bi me toliko raspalilo, nikakvu ženu koja bi me toliko razdražila, ništa, ništa nije postojalo što bi moja obamrla osećanja moglo toliko da zagreje. Pred iznenada uprtim pištoljem moje srce, trenutak pre no što bi prestalo da kuca, ne bi tako divlje zadrhtalo kao srce hiljada ljudi oko mene zbog ovo malo mira. Međutim, mora da je neki konj bio na domak cilja, jer je sada u jednom jedinom oštrom kriku od više hiljada glasova odjeknulo iz ove opšte graje nečije ime kao na nekoj zapetoj struni, a zatim se odjednom sve stišalo. Muzika zasniva, gomila se odjednom rasturi. Jedna trka bila je završena, utakmica rešena, napetost se pretvorila u tihi žagor, a uzbuđenje se lagano stišavalo. Do maločas još samo gorući snop strasti, gomila se raspala na bezbroj pojedinih ljudi, koji su trčali, smejali se, razgovarali, staložena lica ponovo su se pojavila iza bahanske maske uzbuđenja; i iz ovog haosa klađenja koje je na ovoj trci za nekoliko trenutaka pretvorilo ove hiljade u jednu jedinu usijanu gomilu, izdvojile su se ponovo društvene grupe koje su se okupljale, razilazile, ljudi koje sam poznavao i koji su mi se javljali, nepoznata lica koja su se međusobno hladno i učtivo odmeravala i posmatrala. U svojim novim haljinama žene su jedna drugu ispitivački zagledale, a muškarci su ih požudno gledali: pojavila se ona mondenska

radoznanost koja je neosetljivim ljudima jedino zanimanje; tražili su jedni druge, prebrojavali se i kontrolisali prisustvo i eleganciju. Tek što se probudio iz ovog zanosa, sav ovaj svet nije više znao da li je ova međuigra koja se sastojala u šetnji ili sama trka svrha njihovog sastajanja. Prolazio sam kroz ovu vrevu, pozdravljao, otpozdravljao, s uživanjem udisao - bila je to ipak atmosfera mog života - miris parfema i elegancije što je obavijao ovaj kaleidoskopski metež i još radosnije tihi povetarac koji je otuda, s praterske ravnice, iz tople letnje šume katkada u talasima dopirao do ljudi i sladostrasno kao igrajući se milovao beli muslin na ženama. Nekoliko poznanika htelo je sa mnom da porazgovara, Dijana, lepa glumica, davala mi je znak klimanjem glave i pozivala me u svoju ložu. Tog dana nisam želeo da budem ni sa jednim od tih mondena, bilo mi je dosadno da sebe gledam u njihovom društvu, hteo sam samo da vidim ceo prizor, strasno uzbuđenje koje je na sve strane izbijalo u ovom času (jer tuđe uzbuđenje je najprijatniji prizor za ravnodušne). Nekoliko lepih žena prođe pored mene, drsko ih pogledah ali bez ikakve požude za njihovim grudima koje su podrhtavale ispod tanke tkanine i sam se u sebi nasmejah njihovoj mučnoj i u isto vreme prijatnoj zbunjenosti kad su osetile da ih tako čulno ocenjujem i u mislima razgolićujem. U stvari, ni jedna me nije privlačila, samo mi je pričinjalo zadovoljstvo da to pred njima činim, radovalo me da se igram mislima, njihovim mislima, veselilo me da ih fizički dodirnem, da osetim njihov hipnotički blesak u oku; jer kao i svaki neosetljiv čovek, nalazio sam istinsko romantično uživanje u tome da u drugima budim toplinu i nemir umesto da se sam zagrejem. Voleo sam da osetim samo onu blagu toplinu koja u prisustvu žena obavija čula, a ne stvarnu zagrejanost, samo nadražaj a ne uzbuđenje. I tako sam i ovog puta prolazio šetalištem, primao i vraćao poglede lako kao loptu, uživao a da se nisam doticao, dodirivao a ništa osećao, samo malo zagrejan ovom sladostrasnom igrom.

Ali, i to mi uskoro dosadi. Stalno su prolazili isti ljudi, znao sam već njihova lica i njihove pokrete napamet. U blizini se nalazila jedna stolica. Sedoh na nju. Grupe oko mene ponovo se uskomešaše, prolaznici su se muvali i sudarali, trebalo je, očigledno, da počne nova trka. Nisam mario ni za šta, sedeo sam udobno, nekako utonuo u misli, odbijajući kolutove dima koji se beo dizao put neba i gde se

kao oblačak sve providniji i providniji gubio u prolećnom plavetnilu. U tom trenutku počeo je onaj nečuveni događaj, onaj jedinstven još i danas za moj život presudan doživljaj. Mogu sasvim tačno da utvrdim vreme, jer sam slučajno pogledao na sat: kazaljke su se bile ukrstile i posmatrao sam ih s onom besposličarskom radoznalošću kako su za časak pokrile jedna drugu. Bilo je tri sata i šesnaest minuta popodne, 7. juna 1913. Sa cigaretom u ruci gledao sam kazaljke na satu predajući se ovom detinjastom i smešnom posmatranju, kad iza svojih leđa čuh glasan smeh neke žene, onaj oštar i uzbudljiv smeh koji mi se sviđa kod žena, koji topao i kao iznenada probuđen izbija iz vrelog šipražja sladostrašća. I nehotice se okrenuh, i već hteditoh da pogledam ženu čija je bučna čulnost tako drsko kao blistav beli kamen bačen u tamnu muljevitu baru razbila moje sanjarenje - pa se ipak uzdržah. Zadržala me je neka čudna želja za duhovnim poigravanjem, za malim bezopasnim psihološkim eksperimentom. Još nisam hteo da pogledam ženu koja se smejala, nešto me je gicalo da najpre moja fantazija uživa i pozabavi se ovom ženom, da je zamislim, da oko ovog smeha stvorim lice, usta, potiljak, grudi, ženu od krvi i mesa. Očigledno je sada stajala sasvim iza mene. Smeh je ponovo prešao u razgovor. Napeto sam ga slušao, razvlačeći samoglasnike kao da peva, govorila je s lakim mađarskim naglaskom vrlo brzo i tečno. Zabavljalo me je da prema ovom govoru zamislim lik i ovu sliku mašte što lepše uobličim. Dao sam joj tamnu kosu, tamne oči, široka, čulna svedena usta, sa vrlo belim jakim zubima, sasvim uzan nos sa istaknutim drhtavim nozdrvama. Na levi obraz stavio sam joj veštački mladež, u ruku dao bič kojim se, kad se smejala, lako udarala po butinama. Stalno je govorila. I svaka njena reč dodavala je mojoj, munjevitom brzinom stvorenoj predstavi u mašti novu pojedinost: nežne devojačke grudi, tamnozelenu haljinu sa koso nameštenom briljantskom kopčom, svetao šešir sa belim perom. Slika je postajala sve jasnija i već sam osećao ovu nepoznatu ženu koja je nevidljiva stajala iza mojih leđa na osvetljenoj ploči u mojoj zenici. Ali nisam hteo da se okrenem da bih sa ovom igrom mašte išao još dalje, podilazili su me laki trnci od miline i mešali se s drskim sanjarenjem, zatvorio sam oba oka siguran da će, ako ih otvorim i

prema njoj se okrenem, zamišljena slika odgovarati njenom stvarnom izgledu.

U tom trenutku ona priđe. Nehotice otvorih oči - i naljutih se. Potpuno sam promašio, sve je bilo drukčije. Čak kao za pakost sasvim suprotno slici moje mašte, na sebi nije imala zelenu, već belu haljinu, nije bila vitka, već punačka i krupna, na okruglim obrazima nigde zamišljenog veštačkog mladeža, umesto crne, riđa kosa sjala joj je ispod šešira u obliku šlema. Ni jedno od onih obeležja nije odgovaralo njenoj slici, ali ova žena bila je lepa, izazivački lepa, mada sam, uvređen u glupom častoljublju svoje psihološke taštine, odbijao da priznam tu lepotu. Pogledao sam je skoro neprijateljski, ali i pored sveg svog otpora, osećao sam jaku čulnu privlačnost koja je iz nje zračila, ono požudno, životinjsko, što je izazivački privlačilo svojom čvrstom i u isto vreme mekom punoćom. Sada se opet glasno smejala, pojavili su se njeni beli zubi i morao sam priznati da je ovaj topli čulni smeh u skladu s njenom bujnom prirodom. Sve je na njoj bilo tako strasno i izazivačko, bujne grudi, isturena brada kad bi se smejala, oštar pogled, prćast nos, ruka koja se čvrsto naslanjala na suncobran. Ona je predstavljala ono večno žensko, praiskonsku snagu, svestan uzbudljiv mamac, u meso pretvoren svetionik sladostrašća. Pored nje stajao je otmen, suvonjav oficir i nešto joj živo govorio. Slušala ga je, kikota se, odgovarala mu, ali sve to nekako uzgred, jer joj je pogled u isto vreme lutao na sve strane, tako reći namenjen svima, a nozdrve joj podrhtavale. Privlačila je pažnju, osmehe, poglede svih prolaznika, čitave mase muškaraca oko sebe. Pogledom je bez prestanka lutala, sad je tražila nešto po tribinama da bi odjednom, i prepoznavši nekoga, radosno uzvratila pozdrav, sad je - dok je nasmejana i ravnodušna slušala oficira - pogledala čas levo, čas desno. Jedino se mene koji sam se, zaklonjen njenim pratiocem, nalazio u njenom vidokrugu, taj pogled nije još dotakao. To me je ljutilo. Ustao sam - nije me videla. Približih se, a ona se zagleda u tribinu iznad sebe. Tada joj odlučno priđoh. Skidanjem šešira pozdravih njenog pratioca i ponudih joj stolicu. Ona me začuđeno pogleda, oči joj za trenutak veselo zasjaše, a usne se ljubazno razvukoše u osmejak. Zatim se kratko zahvali, uze stolicu, ali ne sede. Samo se oblom, do lakta golom rukom lako osloni na naslon i, nagnuvši se malo, iskoristi priliku da

što vidljivije istakne oblike svoga tela. Zaboravio sam na ljutnju zbog svoje pogrešne psihologije, privlačilo me je samo da se poigram s ovom ženom. Povukoh se prema zidu tribine, odakle sam je mogao slobodno i neupadljivo netremice posmatrati, naslonih se na svoj štap i očima potražih njene. Ona to primeti, okrenu se malo prema mestu odakle sam je posmatrao, ali samo toliko da je ovaj pokret izgledao sasvim slučajan, nije mi branila da je gledam, odgovarala mi s vremena na vreme, ali ne obavezno. Oči su joj neprekidno kružile, svega su se doticale, ali ni na čemu se nisu zadržavale - da li sam ja bio jedini kome su te oči upućivale svoj sumorni osmejak ili su ga poklanjale svakome? To se nije moglo primetiti, i upravo me je ta neizvesnost dražila. S vremena na vreme kad bi me njen pogled kao blistava vatra obasjao, činilo mi se da je pun obećanja, ali istom kao čelik blistavom zenicom odgovarala je, ne birajući, na svaki drugi pogled koji bi joj uputili samo jer je želela da se dopadne i uživala u igri, ali pre svega ne propuštajući, naoko zainteresovana, ni za trenutak ono što je govorio njen pratilac. Bilo je nečeg vrlo drskog u ovom razmetanju strasti, koketerije razvijene do virtuoznosti ili silnog izliva čulnosti. Nehotice priđoh bliže: njena hladna drskost prešla je na mene. Nisam je više gledao u oči, već je stručnjački odmerih od glave do pete, pogledom joj svukoh haljinu i videh je nagu. Pratila je moj pogled ne osećajući se uvređena, smešila se krajevima usana oficiru koji joj je nešto pričao, ali primetih da je ovaj znalački osmejak presekao moju nameru. I kako sam sada gledao na njenu malu i nežnu nogu koja je provirivala ispod bele haljine, ona nemarno pogleda svoju haljinu. Zatim, sledećeg trenutka kao slučajno podiže nogu i stavi je na prvu prečagu stolice, tako da sam kroz providnu haljinu video čarape sve do kolena, dok je u isto vreme njen osmejak upućen pratiocu izgledao nekako podrugljiv i zloban. Po svemu sudeći, ona je kao i ja bez ikakvih osećanja učestvovala u ovoj igri sa mnom i morao sam pun mržnje da se divim profinjenoj tehnici njene drskosti, jer dok mi je s lažnom tajanstvenošću nudila ono što je na njenom telu bilo čulno, istovremeno se umiljato predavala šaputanju svoga pratioca, čineći jedno i drugo kao od šale. U stvari, bio sam ogorčen, jer sam kod drugih mrzeo ovu vrstu hladne i pakosno sračunate čulnosti pošto sam osećao da je ona toliko rodoskrvnički bliska mojoj sopstvenoj bezosećajnosti koje sam bio

svestan. Međutim, ipak me je više uzbuđivala mržnja nego požuda. Drsko sam prišao bliže i grubo je obuhvatio pogledom. „Želim te, lepa životinjo” - govorio je moj neprikriven pogled, a pritom mora da su se moje usne i nehotice pokretale, jer se i ona smešila s prezirom okrećući od mene glavu, i povuče haljinu preko otkrivene noge. Ali već sledećeg trenutka crne su joj zenice ponovo lutale amo-tamo. Bilo je sasvim jasno da je isto tako hladna kao i ja i meni dorasla, da se oboje igramo nekom nepoznatom vatrom, koja je opet bila samo prividna vatra, ali je ipak bilo lepo pogledati i veselo se poigrati jednog tako sparnog dana.

Odjednom nestade napetosti na njenom licu, svetlucavi sjaj ugasi se tinjajući, jedna jetka bora iskrivi joj nasmejane usne. Gledao sam u pravcu njenog pogleda: omalen, podebeo gospodin, na kome je odelo aljkavo visilo, žurio je prema njoj nervozno brišući maramicom znoj koji ga je od uzbuđenja oblio. Ispod šešira, koji je u brzini nakrivo stavio, videla se velika ćela (i nehotice osetih da bi na njoj, kad bi skinuo šešir, zasjale krupne graške znoja, pa mi je stoga taj čovek bio odvratan). U ruci načičkanom prstenjem, držao je čitav svežanj tiketa. Dahtao je od uzbuđenja i počeo, ne obazirući se na svoju ženu, da glasno razgovara s oficijom. Odmah videh u njemu fanatika trkačkog sporta, trgovca konjima bolje vrste, kome su trke bile jedini zanos, savršeni surogat uzvišenog. Njegova žena mora da ga je sada nešto opomenula (videlo se da se ustručava u njegovom prisustvu i da je nestalo onog njenog ranijeg samopouzdanja) jer on namesti šešir, verovatno po njenom naređenju, zatim se veselo nasmeja i potapša je dobrodušno i nežno po ramenu. Ona se besno namršti, jer joj je bila neprijatna ova bračna intimnost zbog prisustva oficira, a možda i zbog moga. Izgledalo je da se izvinio, rekao oficiru još nekoliko reči na mađarskom, a zatim je nežno i nekako pokorno uze za ruku. Osećao sam da se ona pred nama stidi zbog njegove intimnosti i uživao sam u njenom poniženju rugajući se i gadeći. Ali, ona se ipak pribra i dok se nežno privijala uz njegovu ruku, dobaci mi ironičan pogled kao da je htela da mi kaže: „Vidiš li, njegova sam a ne tvoja”. Bio sam besan i svega mi je bilo dosta. U stvari, hteo sam joj okrenuti leđa i otići da joj pokažem da me žena jednog običnog debeljka više ne zanima. Ali draž je ipak bila suviše jaka. Ostao sam.

Tog trenutka oštro odjeknu signal za start i odjednom ovu nemirnu gomilu koja je čavrljala i stajala kao da nešto protrese i ona ponovo sa svih strana pokulja napred ka ogradi. Trebalo je snažno da se oduprem da me sa sobom ne ponese, jer sam baš hteo da u ovom metežu ostanem u njenoj blizini, možda bi mi se tu pružila prilika da joj dobacim odlučniji pogled, da nešto učinim, nešto drsko čega još nisam bio svestan, i tako sam se kroz gomilu koja se gurala uporno probijao prema njoj. U tom trenutku debeljko jurnu prema meni, verovatno zato da bi na tribini uhvatio dobro mesto, i tako se nas dvojica, pošto smo i jedan i drugi jurnuli, tako snažno sudarismo da njegov šešir, koji mu je nesigurno stajao na glavi, slete na zemlju a tiketi, ovlaš za njega zadenuti, u velikom luku se razleteše i kao crveni, plavi, žuti i beli leptiri rasuše po zemlji. Za časak me ukočeno pogleda. Sasvim mehanički hteo sam da se izvinem, ali neka zlovolja zatvori mi usta, te sam ga posmatrao mirno, drsko i izazivački uvredljivo.

Pogled mu za trenutak neodlučno usplamte od besa koji je rastao i bojažljivo se ispoljavao, ali najzad kukavički klonu pred mojim. S nezaboravnom, gotovo dirljivom bojažljivošću gledao me je trenutak u oči, zatim se okrenu kao da se odjednom setio svojih tiketa i sagnu se da ih pokupi i podigne šešir. Ne skrivajući svoj gnev, crvena u licu od uzbuđenja, žena me prostreli pogledom pošto ispusti njegovu ruku: uživajući, video sam da bi me najradije udarila. Stajao sam sasvim ravnodušan i bezbrižan i, ne želeći da mu pomognem, smešeći se gledao kako se debeljko, sav zadihan saginje i oko mojih nogu puže da bi sakupio svoje tikete. Kad se sagnuo, okovratnik mu je štrčao kao perje raščepurene kokoške, široka naslaga sala iskočila je na crvenom potiljku, sipljivo je dahtao pri svakom pokretu. Gledajući ga onako zaduvana, nehotice mi pade na um nepristojna i neukusna misao, zamislih ga sa ženom u bračnoj intimnosti i, obestan zbog ove predstave, smeja sam se njenom jedva suzdržavanom gnevu. Ona je sada stajala ponovo bleđa i nestrpljiva i s teškom mukom se savladavala - najzad sam joj ipak izmamio jedno istinsko, pravo osećanje: mržnju, neobuzdanu srdžbu. Ovaj neprijatan prizor najradije bih produžio u beskonačnost: s hladno krvnim užitivanjem posmatrao sam ga kako se muči sakupljajući jedan po jedan svoj tiket.

Neki šaljivi đavo koji se stalno kikotao golica me je u grlu i hteo i mene da natera u smeh - najradije bih ga ismejao ili bih ovu meku gomilu mesa koja se batrgala štapom zagolicao; ne mogu da se setim da sam ikada bio toliko pakostan i uživao u sjajnoj pobedi nad ženom koju sam unizio, a koja se sa mnom bezočno poigravala.

Ali, izgledalo je da je jadnik najzad pokupio sve svoje tikete, samo jedan, plavi, odleteo je dalje i ležao preda mnom na zemlji. Teško dišući, osvrtao se unaokolo i svojim kratkovidim očima tražio - naočale su mu pale na vrh oznojenog nosa - a ja ovaj trenutak iskoristih da svojom obešenjačkom pakošću koja se u meni probudila produžim njegovo smešno upinjanje: brzo ispružih nogu povinujući se nekoj detinjoj obesti i stavih nogu na tiket, tako da ga on i pored najvećeg truda ne bi mogao naći dogod bih ja želeo da ga ostavim da traži. A on je uporno tražio i tražio, a na mahove bi odahnuo prebrojavajući ponovo raznobojne tikete: bilo je jasno da mu jedan - i to baš moj - još nedostaje i već je hteo da usred ove bučne vreve ponovo počne da traži kad njegova žena, koja je s ogorčenim izrazom izbegavala moj podrugljivi pogled iz prikrajka, nije više mogla da obuzda svoju gnevnu nestrpljivost. „Lajoše!” - doviknu mu odjednom zapovednički i on se trže kao konj kada začuje trubu, još jednom tražeći pogleda u zemlju - činilo mi se da me sakriveni tiket golica po nozi i jedva sam se uzdržao da ne prasnem u smeh - zatim se pokorno okrenu prema ženi koja ga prkosno žurbom povuče u sve više stvoreni metež.

Ne želeći da pođem za njima, ostao sam na svom mestu. Ta epizoda bila je za mene završena, ona erotična napetost pretvorila se u veselost, nestalo je uzbuđenja i bio sam srećan što sam mogao da do kraja udovoljim svojoj pakosti koja je u meni iznenada izbila, pa sam stoga osećao neko drsko, skoro obesno zadovoljstvo zbog ove uspele šale. Napred se gurala svetina, uzbuđenje je već počelo da raste, i jedan, jedini, prljavi crni talas da se valja prema ogradi, ali ja nisam tamo gledao, sve mi je već bilo dosadno. Pomišljao sam da odem tamo preko u Krinu ili da se odvezem kući. Ali tek što sam koraknuo, spazih plavi tiket koji je zaboravljen ležao na zemlji. Podigoh ga i, igrajući se njime, držao sam ga u ruci ne znajući šta da s njim uradim. Pade mi na um da ga vratim Lajošu, što bi mi odlično poslužilo da se upoznam s njegovom ženom; ali osetih da me ona

više ne interesuje, da se moja prolazna zagrejanost koja me je zbog ove pustolovine obuzela već odavna ohladila u mojoj ranijoj ravnodušnosti. Ništa osim ovog dvoboja očima nisam tražio od Lajoševe žene - debeljko mi je bio odvratn da bih ono telesno s njim delio - bio sam u nekoj nervnoj groznici, a sada sam osećao samo još laku radoznalost, prijatno popuštanje napetosti.

Stolica je bila na svom mestu. Sedoh udobno i zapalih cigaretu. Preda mnom se strasti ponovo rasplamsaše, nisam više uopšte ni slušao: ponavljanja me nisu privlačila. Posmatrao sam dim kako se diže i koluta i mislio na šetalište u Meranu, gde sam pre dva meseca sedeo gledajući dole u prskavi vodopad. Bilo je to isto ovako kao i ovde: i tamo silna buka koja je rasla, od koje nije bilo ni toplije ni hladnije, i tamo besmisleno brujanje u tihom i plavom pejzažu. Ali, sada je strast trke dostigla vrhunac, iznad crne ljudske stene ponovo se kao neka pena podigoše kišobrani, šeširi, uzvici, maramice, ponovo ujedno zazvučaše glasovi, ponovo se iz ogromnih ustiju mase zaori usklik - samo sada s drukčijim prizvukom. Čuo sam kako jedno ime stostruko, hiljadostruko, radosno, prodorno, u zanosu očajnički izvikuju: „Kresi! Kresi! Kresi!” I ponovo zamre prekinuta struna. (Kako ponavljanje čak i samu strast čini jednoličnom.) Muzika zasniva, publika se poče razilaziti. Istakoše table s brojevima pobednika. Nesvesno pogledah u tom pravcu. Na prvom mestu pade mi u oči sedmica. Mehanički pogledah na plavi tiket koji sam zaboravio u ruci. I na njemu sedmica.

I protiv volje se nasmejah. Tiket je dobio, dobri Lajoš je pametno igrao. Tako sam svojom pakošću debeljka lišio čak i novca: vratilo mi se ponovo moje bolesno raspoloženje i hteo sam da znam za koliko sam ga opelješio tim svojim postupkom. Prvi put sam tačnije pogledao plavi karton: vredeo je dvadeset kruna i Lajoš je igrao na pobedu. To bi mogao da bude znatan iznos. Ne razmišljajući i zagolican ovim, pustio sam se da me gomila ponese u pravcu blagajna. Ugurali su me u neki red, pružio sam tiket i već su mi dve hitre koščate ruke, čije lice nisam video iza šaltera, pružile na mermernu ploču devet novčanica po dvadeset kruna.

U tom času kad mi pružiše novac, pravi novac, plave novčanice, smeh mi zape u grlu. Obuze me neko neprijatno osećanje. Nehotice povukoh ruke da ne bih dotakao tuđ novac. Najradije bih ostavio

plave novčanice na ploči, ali iza mene su se već gurali drugi ljudi da bi im bio isplaćen dobitak. Tako mi ne preostade ništa drugo već da, neprijatno dirnut, iako mi se gadilo, vrhovima prstiju uzmem novčanice, i one su mi kao plavi plamenovi gorele u ruci koju sam nesvesno isturio kao da i ruka koja ih je uzela ne pripada meni. Odmah sam sagledao svoj kobni položaj. I protiv svoje volje, iz šale je nastalo nešto što se pristojnom čoveku, džentlmenu, rezervnom oficiru, ne bi smelo desiti, i oklevao sam da pred samim sobom izgovorim pravo ime za to. Jer ovo nije bio utajeni novac, već lukavo izmamljeni, ukradeni novac.

Oko mene su brujali i žagorili različiti glasovi, ljudi su se gurali i muvali oko blagajni. Ja sam i dalje stajao nepomičan, sa isturenom rukom. Šta da radim? Pomislih najpre na ono najprirodnije: da potražim stvarnog dobitnika, da se izvinim i da mu vratim novac. Ali, to nije bilo moguće, a najmanje pred onim oficirom. Bio sam najzad rezervni poručnik i ovakvo priznanje stajalo bi me čina, jer da sam i našao tiket, naplata novca bio je nepošten postupak. Već sam mislio i na to da se povedem za svojim instinktom koji mi je strujao kroz prste i da pocepam i bacim novčanice, ali i to bi se usred ove gomile moglo lako primetiti i postati sumnjivo. Ali, ni u kom slučaju nisam hteo ni trenutka da zadržim tuđi novac ili da ga stavim u novčanik da bih ga kasnije nekom poklonio. Kao i čisto rublje, od detinjstva mi je vaspitanjem usađeno osećanje čistote, pa mi se gadilo da i samo površno dotaknem ove novčanice. Dalje, samo dalje s tim novcem, grozničavo je vrelo u meni, dalje, bilo kuda, samo dalje! Nehotice se osvrnuh oko sebe i kako sam bespomoćno kružio pogledom da vidim ima li neko skriveno mesto, neka mogućnost da budem bez prisмотрe, primetih da se ljudi ponovo počеше gurati prema blagajnama, ali sada sa novčanicama u rukama. I ova misao značila je za mene spas. Vratiti novac pakosnom slučaju koji mi ga je dao, ponovo u proždrljivo ždrelo koje je sada pohlepno gutalo nove uloge, srebro, novčanice - da, to je bilo ono ispravno, istinsko spasenje.

Pohitao sam, šta više potrčao, ubacio se među one koji su se gurali, samo su još dvojica bila ispred mene, prvi je već stajao kod totalizatora kad se setih da ne znam ime ni jednom konju na koga bih mogao da se kladim. Žudno sam slušao razgovor oko sebe. „Igrate li na Ravašola?” upitao je jedan. „Razume se, na Ravašola!”

odgovorio mu je njegov pratilac. „Ne verujete li da i Tedi ima izgleda!” „Tedi, ni govora. On je na trkama u Majdenu potpuno otkazao. On je bio blef.”

Kao čovek koji umire od žeđi gutao sam njihove reči. Tedi je, dakle, loš, Tedi sigurno neće dobiti. Odmah reših da na njega igram. Pružih novac i kao pobednika navedoh Tedija, čije sam ime tek sada čuo; jedna ruka dobaci mi tikete. Odmah sam umesto jednog držao u ruci devet crvenobelih kartona. Bilo mi je i dalje neprijatno, ali su me ipak ti tiketi manje uzbuđivali i manje ponižavali od onih izgužvanih novčanica.

Osećao sam se ponovo lako, skoro bezbrižno: oslobodio sam se novca, otarasio se onoga što je u ovoj pustolovini bilo neprijatno, stvar je opet postala šaljiva kao što je i počela. Nemarno opet sedoh na svoju stolicu, zapalih cigaretu i počeh lagano da pušim. Nisam, međutim, dugo izdržao, ustadoh, prošetah se i ponovo sedoh. Neka nervoza obuzela mi je celo telo. Najpre sam pomislio da ta nelagodnost dolazi od bojazni da među ljudima koji su ovuda prolazili ne sretnem Lajoša i njegovu ženu, ali kako bi oni mogli slutiti da su ovih devet tiketa njihovi? Ni kretanje ljudi nije mi smetalo, naprotiv, motrio sam pažljivo da li će se ponovo gurati napred, čak sam sebe uhvatio da stalno ustajem da bih video zastavu koju dižu na početku trke. To je, dakle, bila nestrpljivost koja je izbijala, neko unutrašnje grozničavo iščekivanje da trka što pre počne, da se ova mučna stvar već jednom okonča.

Jedan mladić protrča s izveštajem o trkama. Zaustavih ga, kupih program i počeh da tražim među meni nerazumljivim, stranim žargonom napisanim slovima, dok najzad ne nađoh Tedija, ime njegovog džokeja, vlasnika staje i crvenobeke boje. Ali zašto me je to toliko interesovalo? Ljutito pocepah list, bacih ga, ustadoh i ponovo sedoh. Odjednom me podiđe neka vatra, maramicom obrisah vlažno čelo, dok me je okovratnik stezao. Trka još nije bila počela. Najzad zazvoni zvono, gomila jurnu ka ogradi i u tom trenutku sa užasom osetih kako je i mene ovo zvonjenje slično zvonjenju budilnika uplašilo i trglo iz nekog dubokog sna. Skočih sa stolice tako naglo i silno da se ona preturi i držeći tikete čvrsto stegnute u ruci, požurih - ne, potrčah željno napred među svetinu, kao obuzet nekim ludačkim strahom da ću prekasno stići, da ću nešto važno propustiti. Gurajući

se surovo kroz svetinu, stigoh do prednje ograde, bezobzirno ščepah jednu stolicu koje je neka gospođa upravo htela da uzme. Po njenom zaprepašćenom pogledu video sam svu svoju netaktičnost i besomučnost - bila je to moja dobra poznanica, grofica R., čije sam ljutito nabrane veđe susreo - ali od stida i prkosa hladno je pogledah, skočih na stolicu da bih video trkalište.

Negde daleko u zelenilu stajala je oko starta zbijena gomilica nemirnih konja, koju su s mukom držali na liniji mali džokeji koji su izgledali kao šareni pajaci. Odmah potražih svog među njima, ali mi oči nisu bile navikle i pred njima mi je nešto treperilo tako da među mrljama raznih boja nisam mogao da razaznam crvenobelu. Tog trenutka odjeknu zvono po drugi put i kao sedam šarenih strela s jednog luka poleteše sedam konja zelenom stazom. Divno je posmatrati mirno i samo s estetske strane kako su se vitke životinje u galopu zaletale i, jedva dodirujući tlo, odmicale preko travnjaka. Ali od svega toga, međutim, ja ništa nisam video, samo sam očajnički pokušavao da raspoznam svoga konja, svoga džokeja i proklinjao sama sebe što nisam poneo dogled. Koliko god sam se izvijao i protezao, ništa nisam video osim četiri-pet šarenih insekata smotanih u neko leteće klupko; zapažao sam tek kako se sada samo oblik tog klupka postepeno menja, kako se ono na zavoju izdužilo kao klin, isturilo vrh, dok se pozadi red upravo počeo rasipati. Trka je bila sve oštrija: tri ili četiri konja koji su se u najvećem trku bili razdvojili, slepili su se sasvim jedan uz drugog kao trake od hartije, tako da je vodio čas jedan čas drugi. I nehotice ispružih se celim telom, kao da sam ovim gipkim, strasnim i napregnutim pokretom kojim sam podražavao trku mogao povećati i njihovu brzinu.

Uzbuđenje je raslo oko mene. Oni vičniji trkama mora da su već na zavoju raspoznali boje, jer su se iz uzavrele svetine kao bleštave rakete počela da izdvajaju pojedina imena. Pored mene, mlatarajući pomamno rukama, stajao je neki čovek i kako je sada jedan konj počeo ispred ostalih da izmiče, ovaj odjednom, lupajući nogama o zemlju, povika oštrim i pobedonosnim glasom: „Ravašol! Ravašol!” Poznadoh, zaista, po plavom odelu džokeja ovog konja i spopade me bes što moj konj ne pobeđuje. Sa svojim povicima Ravašol! Ravašol! ovaj čovek bio mi je sve nepodnošljiviji; pomamio sam se od besa, najradije bih ga udario po njegovoj razjapljenoj njušci koja

se drala. Drhtao sam od besa, bio u groznici od uzbuđenja, svakog trenutka osećao sam da bih mogao da učinim neku glupost. Ali odmah iza prvoga jurio je još jedan konj. Možda je to bio Tedi, možda, možda - i ova me nada ponovo obodri. Zaista mi se učini kao da nazirem crvenu boju na ruci koja se sada podigla iznad sedla i nečim ošinula konja po sapima; to je mogao biti Tedi, to je mogao biti on, morao je, morao je biti! Ali zašto ga ne potera još malo napred, nevaljalac? Još jednom bičem! Još jednom! Sada mu je bio sasvim blizu! Sada još samo jedan pedalj. Zašto Ravašol? Ravašol! Ne, nije Ravašol! Nije Ravašol! Tedi! Tedi! Napred je Tedi! Tedi!

Odjednom se snažno trgoh. Šta - šta je to bilo? Ko je to vikao? Ko je tako pomamno vikao Tedi! Tedi!? Ja sam to vikao! I u toj strasti uplaših se samog sebe. Hteo sam da se obuzdam, da se savladam i iznenada me zbog te moje groznice obuze stid. Ali nisam mogao da odvojim pogled, jer tamo su zaista oba konja bila jedan pored drugog i mora da je to zaista bio Tedi koji se sasvim približio Ravašolu, tom prokletniku koga sam zamrzio iz dna duše, jer oko mene su se sada sve jače i u sve većem broju orili povici „Tedi! Tedi!” i ovi povici, mada sam se u jednom trenutku osvestio, probudili su u meni ponovo strast. Trebalo je on da pobedi, morao je pobediti i zaista, sada, sada se iza konja koji je leteo kao strela pomoli glava drugoga, samo jedan pedalj, sada već dva, sada se već video vrat - i u tom času oštro odjeknu zvono i jedan jedini uzvik radosti, očajanja, srdžbe.

I ovo željno očekivano ime za trenutak se vinu put plavog nebeskog svoda. Potom nastaje tišina, negde zavrta muzika.

Zagrejan i sav u znoju, dok mi je srce snažno lupalo, siđoh sa stolice. Toliko sam bio uzbuđen od oduševljenja da sam morao da na trenutak sednem. Obuzeo me je takav zanos kakav nikada nisam doživeo, takva ludačka radost što je slučaj tako ropski prihvatio moje izazivanje; uzalud sam pokušavao da se zavaram da je bilo protiv moje volje da taj konj pobedi i da sam želeo da izgubim novac. Ali više nisam verovao sam sebi i već sam osećao celim telom kako me nešto nekuda strašno vuče, kako me nešto magično privlači i bio sam svestan kuda: hteo sam da vidim pobedu, da je osetim, da je obuhvatim, novac, mnogo novca, da osetim plave šušlave novčanice u ruci i kako me prolaze trnci. Spopala me je neobična zlurada

radost i nisam se više stideo da joj se predam. I samo što sam se digao, pohitao sam, potrčao ka blagajni i laktajući se upao sasvim iznenada među one koji su čekali pred šalterom, nestrpljivo odgurnuo nekoliko njih u stranu samo zbog novca, da bih što pre video novac. „Prostače”, progundā iza mojih leđa neko koga sam gurnuo; čuo sam, ali nisam hteo da se s njim obračunavam jer sam drhtao od nekog neobjašnjivog bolesnog nestrpljenja. Najzad dođe red na mene, ruke mi pohlepno zgrabiše plavi svežanj novčanica. Drhtao sam i u isto vreme oduševljeno brojao novac. Bilo je šest stotina i četrdeset kruna.

Željno ih privukoh k sebi. Prva misao bila mi je: igrati dalje, dobiti više, mnogo više. Gde su samo moje sportske novine? Ah - bacio sam ih u uzbuđenju. Pogledah oko sebe, da uzmem druge. Tada primetih, na svoje veliko zaprepašćenje, kako se odjednom svi oko mene uputiše ka izlazu, da se blagajne zatvaraju i lepršava zastava spušta. Trka je bila završena. Bila je to poslednja trka. Trenutak sam stajao nepomičan. Tada se razljutih kao da mi je učinjena neka nepravda. Nisam se mogao s tim pomiriti da je sve završeno upravo sada kad su svi moji nervi bili napeti i treperili, a krv mi već godinama nije tako strasno strujala kroz žile. Međutim, ništa nije vredelo varljivim željama pothranjivati nadu, to bi bila zabluda, jer sve brže je odmicala šarena gomila i već se između pojedinih zaostalih grupa videla ugažena ledina. Malo po malo shvatih koliko je smešno ovo moje uporno zadržavanje, uzeh šešir - štap sam verovatno u uzbuđenju ostavio negde pri ulazu - i uputih se prema izlazu. Jedan poslužitelj učtivo skide kapu i priskoči mi; rekoh mu broj svojih kola, on viknu mahnuvši rukom u suprotnom pravcu i konji odmah dojuriše. Objasnih kočijašu da se spusti glavnom alejom, jer upravo sada kada se uzbuđenje počelo stišavati, osećao sam strasnu težnju da još jednom u mislima obnovim čitav događaj.

Tog trenutka prodoše neka druga kola; i nehotice pogledah u njih, a zatim odmah svesno odvratih pogled. U njima se vozila žena sa svojim prijatnim suprugom. Nisu me primetili. Ali odmah, kao da sam uhvaćen na nekom delu, obuze me neko odvratno osećanje koje me je gušilo. I najradije bih bio doviknuo kočijašu da ošine konje samo da se što pre udaljimo iz njihove blizine.

Lagano je klizio fijaker na gumenim točkovima između mnogih drugih koji su se kao čamci puni cveća ljuljali sa svojim šarenim ženskim teretom duž zelenih obala aleje kestenova. Vazduh je bio mek i sladunjav, već se kroz prašinu zbog večernje svežine osećao neki blag miris. Ali ono ugodno i sanjalačko raspoloženje nije se više vratilo: susret sa onim kome sam podvalio nemilo me je dirnuo. Nešto kao hladna promaja odjednom je prodrila kroz neku pukotinu u moju rasplamsalu strast. Ponovo sam hladno promislio o celom tom događaju i nisam više shvatao samog sebe: ja, džentlmen, član najvišeg društva, rezervni oficir, ugledna ličnost, bez potrebe sam prisvojio tuđi novac, stavio ga u novčanik i to sam, štaviše, učinio sa takvom pohlepnom radošću, sa takvim uživanjem za koje nije bilo nikakvog opravdanja. Ja, koji sam još pre jednog sata bio ispravan, ničim ne okaljan, ukrao sam. Bio sam lopov. I u isto vreme, da bih sam sebe uplašio, dok su kola išla lakim kasom poluglasno sam sebi izrekao presudu govoreći nesvesno u ritmu udaranja potkovic: „Lopove! Lopove! Lopove!”

Ali kako da opišem šta se tada događalo, to je tako neshvatljivo, tako neobično, a ipak znam da se ničim naknadno ne zavaravam. Kao ni jednog doživljaja za svojih trideset i šest godina sećam se s natprirodnom jasnoćom svakog osećanja, svake kolebljivosti u mislima u onim trenucima, pa ipak se jedva usuđujem da ovaj besmisleni tok, ovo zapanjujuće kolebanje svojih osećanja iznesem i ne znam da li bi neki pesnik ili psiholog mogao to logički da opiše. Mogao bih samo ovaj tok događaja prikazati sasvim verno navodeći pojedinosti kako su se one jedna za drugom javljale. Sam sam sebi, dakle govorio: „Lopove, lopove, lopove!” Zatim je nastupio jedan neobičan trenutak, tako reći trenutak praznine, trenutak kada se ništa nije događalo, kada sam samo osluškivao, osluškivao nešto u sebi. Pozvao sam sebe na odgovornost, optužio sebe, i sada je trebalo da optuženi odgovara pred sudijom. Osluškivao sam, dakle, ali odgovora nije bilo. Očekivao sam da će me ova reč „lopov” kao udarac biča uplašiti i ispuniti me ogromnim i neopisivim stidom, ali ona ne izazva ništa u meni. Čekao sam strpljivo nekoliko minuta i nadneoh se u neku ruku još više nad samog sebe - jer sam vrlo dobro osećao da se ispod ovog prkosnog ćutanja nešto budi - i osluškivao sam s grozničavim iščekivanjem na odjek koji je izostajao, krik

gnušanja, negodovanja, očajanja, koji je morao doći posle ove samooptužbe. I opet se ništa ne dogodi. Odgovora nije bilo. Još jednom rekoh sebi reč „lopov“, „lopov“, sada već sasvim glasno, da bih najzad u sebi probudio savest koja se oglušila i umrtvila. I opet nije bilo odgovora. I odjednom - u bleštavom i munjevitom refleksu svesti, kao kad odjednom zapališ šibicu i držiš je iznad nekog mračnog bezdana, spoznah da sam samo hteo da se stidim, ali da se nisam stideo, da sam u tom bezdanu na neki tajanstven način bio gord, štaviše srećan zbog ovog ludog postupka.

Kako je to bilo moguće? Borio sam se, sada zaista plašeći se samog sebe, protiv ovog neočekivanog saznanja, ali suviše bujno i silno izbijala su osećanja iz mene. Ne, to nije bio stid, ni pobuna, ni gađenje nad samim sobom što mi je tako strasno vrelo u krvi - bila je to radost, opojna radost koja je u meni plamtela, sijala, svetlucala sjajnim oštrim plamenom obesti, jer sam osećao da sam u onim trenucima prvi put nakon godina i godina stvarno živeo, da su moja osećanja bila samo umrtvljena, ali još nisu bila mrtva, da negde ispod peskom zasute površine moje ravnodušnosti još ipak potajno teku neki vreli izvori strasti i sada, dotaknuti čarobnim štapićem slučaja, visoko sve do srca šikljaju. I u meni, u ovom deliću vasiona koja diše, plamsalo je još ono tajanstveno vulkansko jezero svega zemaljskog koje katkada izbije na videlo u kovitlacu požude, i ja sam živeo, bio živ, bio sam čovek sa zlim strasnim žudnjama. Oluja ove strasti, otvorila je širom jedna vrata, otvorila je u meni jedan ponor i ja sam ukočena pogleda sa strasnim zanosom gledao u ovo nepoznato u meni, što me je plašilo i u isto vreme činilo srećnim. I lagano - dok su se kola s mojim telom koje je sanjarilo polako kotrljala kroz gomilu građanskog društva - silazio sam stepenicu po stepenicu u dubinu onog ljudskog u sebi, neizrecivo osamljen u ovom ćutljivom hodu, dok je iznad mene bila podignuta blistava buktinja naglo zapaljene svesti. I dok se oko mene talasalo na hiljade ljudi koji su se smejali i ćaskali, ja sam tražio u sebi izgubljenog čoveka, ispitivao godine u magičnom hodu sećanja. Potpuno zaboravljene stvari iskrsavale su iz prašnjavog i oslepelog ogledala mog života, sećao sam se da sam nekada kao đak drugu ukrao perorez i s pravim uživanjem posmatrao kako ga na sve strane traži, svakog pita i trudi se da ga nađe; odjednom sam shvatio

ono tajanstveno i burno u nekim trenucima putenosti, shvatio da je moja strast bila samo izobličena, samo prigušena zbog društvene obmane, zbog nadmenog ideala džentlmena - ali da u meni ipak, samo duboko, sasvim duboko dole u zasutim izvorima i cevima još prolaze vrele struje života kao i u svima drugima. O, ja sam uvek živeo, samo se nisam usuđivao da živim, povlačio sam se i skrivao od samog sebe, ali sada je prigušivana snaga provalila, bujan, neizrecivo snažan život me je nadvladao. I sada sam znao da mu još pripadam; i sa blaženom zbunjenošću žene koja prvi put oseti da se dete u njoj kreće, osetih kako ono stvarno - kako drukčije da ga nazovem - ono istinito, ono iskonsko u životu u meni klija, osećao sam - gotovo se stidim takvu reč ovde da napišem - kako ja, umrtvljeni čovek, ponovo bujam, kako kroz moje žile struji crvena i nemirna krv, osećanje se u toplini polako razvija i ja sazrevam u nepoznat, sladak ili gorak plod. Takvo čudo dogodilo mi se usred bela dana na trkalištu, usred žagora hiljada dokonih ljudi: ponovo sam počeo da osećam, suva grana se zazelenila i isterala pupoljke.

Iz kola koja su prolazila pozdravi me neki gospodin i zovnu me po imenu - očigledno nisam video kad me je prvi put pozdravio. Zlovoljno se trgoh, ljutit što me uznemirava u ovom slatkom stanju poniranja u samog sebe, u tom najdubljem snu koji sam ikada doživeo i od koga su me prolazili žmarci. Ali, pogledavši u njega, otrgoh se naglo od sama sebe: bio je to moj prijatelj Alfons, nekadašnji dragi drug iz škole, sada državni tužilac. Odjednom se trgoh: ovaj čovek koji te tako bratski pozdravlja ima sada prvi put moć nad tobom, ti mu pripadaš čim sazna za tvoj prestup. Kad bi znao za tvoje delo, morao bi te skinuti s kola, lišiti te tvog udobnog građanskog života i gurnuti na tri ili pet godina u podzemni svet iza gvozdениh rešetaka, među ološ, druge lopove, koje je u njihove prljave ćelije oterao samo bič nevolje. Ali samo za trenutak osetih hladnu jezu u ruci koja mi je podrhtavala, samo za trenutak od nje mi prestade srce da kuca - a tada se i ta misao pretvori u toplo osećanje, u neki fantastični smeli ponos s kojim sam sada samosvesno i skoro podrugljivo posmatrao ostale ljude oko sebe. Kako bi se, pomislilo sam, vaš ljubazni drugarski osmeh kojim me pozdravljate kao sebi ravnog sledio na usnama kad biste slutili ko sam! S puno prezira i besa odbacili biste moj pozdrav kao što biste

otresli blato koje vas je uprskalo. Ali pre nego što me odbacite, ja sam vas već odbacio: danas popodne istrkao sam se iz vašeg hladnog i krutog sveta gde sam bio samo nečujni točak u pogonu, u velikom stroju koji se hladno kotrlja na svojim klipovima i sujetno se vrti oko sama sebe - strmoglavio sam se u ponor koji ne poznajem, ali za ovaj jedan čas proživio sam više nego za ceo niz godina provedenih u vašem krugu. Nisam više vaš, nisam više s vama, sada sam izvan vas, negde na vrhu ili na dnu, ali nikada više, nikada više na utabanoj stazi vašeg građanskog blagostanja. Prvi put sam osetio sve što je u ljudskim željama dobro i zlo, ali vi nikada nećete znati gde sam bio, nikada me nećete upoznati: ljudi, šta vi znate o mojoj tajni.

Kako bih mogao izraziti ono što sam u onom času osećao, dok sam kao otmen džentlmen, hladno pozdravljajući i otpozdravljajući, prolazio između drugih kola. Jer, dok je moja maska, ono spoljašnje, bivši čovek, još zapažala i raspoznavala lica, u meni je odjekivala tako zanosna muzika da sam se morao savladati da nešto od te pomame ne ispoljim. Bio sam pun osećanja, tako da me je ova unutrašnja bujica fizički mučila, da sam kao onaj koji se guši morao snažno da pritisnem ruku na grudi u kojima je srce bolno treperilo. Ali ništa, ni bol, ni radost, ni strah, ni užas ili žaljenje, ništa nisam osećao pojedinačno i izdvojeno, sve se stapalo u jedno, osećao sam samo da živim, da dišem i duboko osećam. I ovo najjednostavnije, praiskonsko osećanje koje me godinama nije obuzimalo, zanelo me je. Nikada se ni jednog časa za mojih trideset i šest godina nisam osećao tako oduševljen i živ kao u ovom času neizvesnosti.

S lakim trzajem kola se zaustaviše: kočijaš pritegnu uzde, okrenu se na sedištu i upita treba li da vozi kući. Prenuh se, bacih pogled duž aleje: zapanjen, primetih koliko sam dugo sanjao, koliko je dugo trajala ta opijenost. Smračilo se, laki povetarac lujao je kroz krošnje drveća, kroz svežinu kestenovi su širili svoj večernji miris. A iza vrhova drveća provirivao je srebrnasti mesec. Dosta je bilo, moralo je biti dosta. Ali samo ne sada kući, nikako u moj svakidašnji život! Platih kočijašu. Kad izvadih novčanik i brojeći uzeh novčanice, prođe mi kroz ruku sve do vrhova prstiju kao neka blaga električna struja: nešto je u meni bilo još budno, nešto od bivšeg čoveka koji se stideo. Još se trzala moja izumrla džentlmenska savest, pa ipak je

moja ruka sasvim veselo ponovo prevrtala ukradeni novac i od radosti bio sam vrlo široke ruke. Kočijaš mi zahvali toliko preterano da se moradoh nasmejati: kad bi ti samo znao! Konji povukoše i kola krenuše. Gledao sam za njima kao čovek kad sa broda gleda na obalu na kojoj je bio srećan.

Nekoliko trenutaka stajao sam zanet i zbunjen među svetinom čiji su žamor i smeh nadjačali muziku: moglo je biti oko sedam časova, te nehotice krenuh na drugu stranu prema Zaherovoj bašti, gde sam uvek posle šetnje u Prateru imao običaj da večeram, i u čiju me je blizinu dovezao fijaker. Ali tek što sam dodirnuo kvaku, osetih da me nešto sputava: ne, još nisam hteo da se vratim u svoj svet, da me za vreme bezbrižnih razgovora prođe ovo divno uzbuđenje koje me je na neki tajanstven način obuzelo, da se rastanem od ove sjajne, magične pustolovine za koju sam već satima bio vezan.

Odnekud se razlegala potmula i zbrkana muzika i nehotice se uputih prema njoj, jer me je danas sve privlačilo, uživao sam da se potpuno predam slučaju i neka tajanstvena draž privlačila me je da se umešam u tu ustalasanu gomilu. Krv mi se uzburkala u ovoj vreloj, kao kaša gustoj, izmešanoj ljudskoj gomili: odjednom sam bio napregnut, razdražen i neobično budnih čula zbog ovog kao para gustog mirisa ljudskog daha, prašine, znoja i duvana. Jer, sve što me je pre toga, čak još juče odbijalo kao nešto grubo, i prosto i plebejsko, što je negovani džentlmen u meni oholo izbegavao celog života, sada je magično privlačilo moj novi instinkt kao da sam prvi put u onom životinjskom, nagonskom, prostom našao izvesnu srodnost sa samim sobom. Ovde među gradskim ološem, između vojnika, služavki i skitnica, osećao sam se nekako prijatno što mi je bilo potpuno nerazumljivo: pohlepno sam udisao ovaj nakiseli vazduh, godilo mi je da se guram i tiskam u ovoj sklupčanoj masi i sa strasnom radoznalošću čekao sam kuda će me odneti ovaj čas, mene čoveka bez volje. Sve bliže sa Pratera orila se i razlegala bleh muzika i verglovi, na neki fantastično jednoličan način treštali su orkestrioni žive polke i bučne valcere, dok su iz šatri dopirali potmuli udarci, praskav smeh, razlegali se pijani uzvici, i sada sam već video kako se između drveća vrti sa svojim kao suludim svetiljkama vrteška moga detinjstva. Zastao sam i u sebe upijao svu ovu buku što mi je zapljuskivala oči i uši: ovi bučni slapovi, ova paklena zbrka

prijala mi je, jer je u ovom vrtlogu bilo nečega što je gušilo bujicu mojih osećanja. Gledao sam kako služavkama na klupicama dok se otiskuju put neba vetar širi suknje i kako radosnim kliktanjem ispoljavaju svoju ženskost, kako mesarski pomoćnici, odmeravajući svoju snagu, smejući se udaraju maljem po dinamometru, kako ulični prodavci, gestikulišući kao majmuni, svojim promuklim glasovima nadvikuju buku orkestriona i kako se sve to isprepliće sa bezbroj zvukova, sa životom gomile u stalnom pokretu, opijene lošom bleh muzikom, bleštanjem svetlosti i svojim sopstvenim uživanjem što su se svi našli na okupu. Otkako sam došao k sebi, osećao sam život drugih, osećao strast milionskog grada kako se uzavrela i suzdržavana izliva u ovih nekoliko prazničkih časova, kako se razdražena sopstvenim obiljem pretvara u potmulo, životinjsko, ali u neku ruku zdravo i nagonско uživanje. I dok su se njihova topla tela koja su se strasno gurala češala o mene i neprestano me dodirivala, osećao sam postepeno kako njihova strast polako prelazi na mene: nagrizeni oštrim mirisom, moji nervi, bili su prenapeti, moja čula su podrhtavala s onom grajom i osećala duboku opijenost koja prati svako snažno uživanje. Prvi put posle dugo godina, možda prvi put u svome životu, osećao sam gomilu, osećao ljude kao snagu iz koje je radost prelazila u moje sopstveno osamljeno biće: neka brana bila se provalila i iz mojih žila bujica se izlivala u taj svet, strujala u ritmu natrag i obuzela me je i jedna sasvim nova želja da još i onu poslednju ledenu koru između sebe i njih istopim, strasna težnja da se sjedinim s ovim toplim, stranim, ovde okupljenim ljudima. Sa željom muškarca čeznuo sam da se bacim u nabujalo krilo ovog vrelog džinovskog tela, a sa željom žene bio sam spreman za svaki dodir, svaki poziv, svako mamljenje, svaki zagrljaj i sada sam to znao, ljubav je bila u meni i potreba za ljubavi kao i u zoru mojih dečaćkih dana. O, samo napred, napred u pravi život, da se sjedinim s ovom treperavom, veselom, živom strašću drugih, da utonem, da se ulijem u njihov krvotok, da postanem sasvim malen, bezimen u ovoj vrevi, da postanem samo infuzorija u blatu ovog sveta, živo biće koje treperi od radosti među milijardama u kaljuci - ali samo napred u tu bujicu, u kovitlac, da kao zapeta strela poletim u nepoznato, u neko opšte zajedničko nebo.

Sada znam: tada sam bio u zanosu. U mojoj krvi sve je vrelo, zveka zvona sa vrteške, ljupki i veseli smeh žena koji su izazivali muškarci svojim pokretima, haotična muzika, šuštanje haljina. Svaki pojedini glas oštro je odjeknuo i tada još jednom zatreperio, jasno pored slepoočnica, osećao sam svaki pogled fantastično napregnuto (kao za morske bolesti), ali sve zajedno kao neku zbrkanu celinu. Nemoguće mi je izraziti rečima moje komplikovano stanje, najpre bi mi uspelo neko poređenje: ako kažem da sam bio prepun šumova, buke, osećanja, pregrejan kao neka mašina koja svom snagom besomučno juri da bi izbegla ogroman pritisak od koga će joj se u sledećem trenutku rasprsnuti kotao. Od uzvarele krvi koja mi je navirala u glavu vrhovi prstiju su mi trnuli, udaralo mi je u slepoočnicama, stezalo me u grlu - iz dugogodišnje mlakosti osećanja odjednom sam pao u groznicu od koje sam sagorevao. Osećao sam da bih se sada morao otkriti, izići iz sebe jednom reči, jednim pogledom, poveriti se, izliti svoja osećanja, predati se, žrtvovati se, postati običan čovek, osloboditi se - na neki način spasti se od ovog tvrdokornog ćutanja koje me je odvajalo od ove tople, žive bujne stihije. Satima nisam govorio, ničiju ruku stisnuo, ničiji ispitivački i radoznali pogled osetio, a sada se u meni pod pritiskom događaja dizala pobuna protiv ćutanja. Nikada, nikada nisam osetio tako jaku potrebu za poveravanjem, za čovekom kao sada kada sam se kretao među hiljadama i hiljadama ljudi, zapljuskivan toplinom i rečima, a ipak odvojen od krvotoka ove mase. Bio sam kao čovek koji na moru umire od žeđi. I pritom sam video kako se svakog trenutka ova muka povećava, kako desno i levo svakog sekunda ljudi tuđi jedan drugome postaju bliski, kako se kao zrnca živog srebra kao od šale stapaju. Zavideo sam kad sam video kako mladići u prolazu oslovljavaju nepoznate devojke i posle prve reči uzimaju ih pod ruku, kako se međusobno nalaze i združuju: jedan pozdrav kod vrteške, jedan pogled pri prolazu bio je dovoljan da zapodenu razgovor, da ga nekoliko trenutaka kasnije možda opet prekinu, ali ipak to je bilo povezivanje, druženje, poveravanje - sve ono za čim su moji živci strasno žudeli. Ja, međutim, koji sam bio navikao na razgovore u društvu, omiljen kozer i sigurna ponašanja, umirao sam od straha, stideo se da oslovim bilo koju od tih pozamašnih služavki bojeći se da me ne ismeje, pa bih čak obarao oči kad bi me neko

slučajno pogledao, a ipak sam izgarao od želje da s nekim porazgovaram. Šta sam hteo od toga sveta, nije mi bilo jasno, samo nisam više mogao da podnesem da budem sam i da sagorevam od groznice. Ali niko me nije gledao, ničiji se pogled nije zadržao na meni, niko nije hteo da me primeti. Samo jednom zastade neki dvanaestogodišnji dečak u pocepanom odelu u mojoj blizini: pogled mu je bio živ i sjajan od odsjaja svetiljki, tako je s čežnjom zurio u zahuktale drvene konje. Njegova mala usta bila su otvorena kao da umire od žeđi: očigledno nije imao više novaca da se vozi i upijao je u sebe radosne uzvike i smeh ostalih. Priđoh mu, i ne znam zašto mi je glas zadrhtao kad ga upitah: „Želiš li da se još malo provozaš?” On me ukočeno pogleda, uplaši se - zašto? Zašto - pocrvene kao krv i otrča ne rekavši ni reči. Čak ni bosonogo dete nije htelo da ga obradujem: moralo je biti, mislio sam, nešto strašno neobično na meni kad nigde nisam pristajao, već sam osamljen u ovoj gustoj masi plivao kao kapljica ulja na uzburkanoj vodi. Ostao sam, međutim, uporan: nisam više mogao da ostanem sam. Noge su mi bridele u prašnjavim lakovanim cipelama, grlo mi se osušilo od ustalasanih isparenja. Pogledah oko sebe: sleva i zdesna između bujice sveta nalazila su se mala zelena ostrva, gostionice s crvenim stolnjacima i drvenim klupama na kojima su sedeli siromašniji građani sa svojom čašom piva i nedeljnom virdžinijom. Ovaj prizor me privuče: ovde su zajedno sedeli ljudi koji se nisu poznavali i koji su se upuštali u razgovore, ovde je čovek nalazio malo mira od one divlje groznice. Uđoh, bacih pogled na stolove dok ne nađoh jedan za kojim je sedela neka građanska porodica: debeo, zdepast zanatlija sa svojom ženom, s dve vesele devojčice i s jednim dečakom. Vrteli su glavama u taktu, nešto se međusobno šalili i njihovi zadovoljni, vedri pogledi neobično mi se svideše. Pozdravih ih, uzeh stolicu i upitah da li mogu da sednem. Oni prestadoše da se smeju, začutaše za nekoliko trenutaka (kao da je svaki čekao da drugi dade pristanak), a zatim žena skoro zbunjeno reče: „Molim! Molim!” Sedoh, ali odmah osetih da sam svojim prisustvom poremetio njihovo neusiljeno raspoloženje jer za stolom nastade neprijatno ćutanje. Iako se nisam usuđivao da podignem oči sa crveno kariranog stolnjaka koji je bio uprljan i posut solju i biberom, primetih da me svi začuđeno posmatraju i odmah se prisetih - na

žalost prekasno - da sam za ovu krčmu, u svom derbi dresu, pariskom cilindru i s biserom na kravati golubije boje, suviše elegantno odeven, da su ta moja otmenost i miris raskoši odmah oko mene stvorili atmosferu neprijateljstva i pometnje. I ovo ćutanje petoro ljudi primoralo me je da sve više upirem oči na sto i da očajnički prebrojavam njegove crvene kocke, jer sam se stideo da odjednom ustanem od stola a nisam imao hrabrosti da podignem pogled. Iz ovog stanja najzad me oslobodi kelner stavivši preda me čašu piva. Mogao sam sada da pokrenem ruku i da pijuci pivo krišom pogledam preko ruba čaše: zaista, svih petoro posmatralo me je, doduše bez mržnje, ali ipak s nekim čuđenjem. Poznali su u meni uljeza u njihov sumorni svet, po bezazlenom nagonu svoje klase osećali su da sam ovde nešto hteo, nešto tražio što nije pripadalo mom svetu, da me nisu ljubav, naklonost, ni bezazleno uživanje u valceru, u pivu, ni miran nedeljni počinak doveli ovamo, već neki ćef koji nisu razumeli, koji je izazivao nepoverenje isto tako kao što je u dečaku pred vrteškom moj poklon izazvao podozrenje, kao što su se hiljade bezimernih ovde napolju u gužvi nesvesno i neprijateljski klonili moje otmenosti i moga gospodstva. A ipak sam osećao da kad bih sada našao prostosrdačnu, prostu, iskrenu, zaista pravu ljudsku reč da ih oslovim, da bi mi tada otac ili majka odgovorili, ćerke se ljubazno nasmešile i ja bih mališana mogao povesti u šatru da gađa i da se s njim zabavljam. Za pet, za deset minuta oslobodio bih se sama sebe, obavijen bezazlenom atmosferom građanskog ćeretanja, svesrdne, štaviše laskave prisnosti - ali ovu jednostavnu reč, ovaj uvod u razgovor nisam nalazio, lažni, ludi ali silni stid gušio me je u grlu i sedeo sam oborenih očiju kao zločinac za stolom ovih jednostavnih ljudi, na mukama što sam im svojom nametljivošću pokvario poslednje časove nedeljnog odmora. I za vreme ovog mučnog sedenja ispaštao sam sve one godine hladne nadmenosti kada sam, ne osvrćući se, prolazio pored bezbroj takvih stolova, pored miliona i miliona bliskih ljudi; zaokupljen samo simpatijama i uspesima u otmenim krugovima; i osećao sam da mi je jedini pravi put, da mi je neusiljen razgovor s njima, sada kada su mi u ovom času moje osamljenosti bili neophodni, bio u meni zazidan.

I tako sam ja, sve dosad slobodan čovek, pun bola nad samim sobom neprestano sedeo brojeći crvene kocke na stolnjaku, dok se najzad kelner ne pojavi. Pozvah ga, platih, ustadoh ostavivši čašu iz koje sam jedva popio nešto piva, i učtivo pozdravih. Začuđeni, prijateljski mi otpozdraviše: znao sam, mada se nisam osvrnuo, da su sada, tek što sam im okrenuo leđa, postali ponovo živahni i veseli, i da su produžili razgovor u svom intimnom krugu čim sam se ja, stranac, udaljio.

Ponovo se bacih, ali sada sa još više žudnje, topline i očajanja u ljudsku vrevu. Ispod drveća koje je svojim tamnim vrhovima zastiralo nebo gužva je bila nešto manja, ljudi se nisu više toliko gurali i mešali i tako zbijeni vrveli u svetlosnom krugu vrteške, već su žagoreći promicali kao senke ivicom parka. I bučni, potmulji, kao razdragani glas mase prelazio je u mnoge slabije šumove, koji bi se ponovo razlegli čim bi muzika negde zatreštala kao da je htela još jednom da privuče one koji su se razilazili. Sada su se pojavila sasvim druga lica: deca sa svojim balonima i konfetima već su odavno otišla kućama, a otišle su takođe i porodice koje su se ovde nedeljom provodile. Sada sam video samo pijanice koje su pocikivale, propale mladiće kako tumarajući i kao nešto tražeći iskrsavaju iz sporednih aleja: za jedan sat dok sam kao prikovan sedeo za tuđim stolom ovaj neobični svet postao je još prostiji. Ali baš ta fosforescentna atmosfera puna drskosti i opasnosti svidala mi se više od one ranije - građansko-prazničke. Moj probuđeni instinkt naslućivao je ovde sličnu pohlepnu nestrpljivost: u ovim sumnjivim licima, u ovim izgnanicima društva video sam samog sebe kao u ogledalu: i oni su lovili krišom nemirno očekujući neku strasnu pustolovinu, neko jako uzbuđenje, pa sam čak i njima, ovim odrpancima, zavideo na otvorenom i slobodnom tumaranju, jer ja sam stajao naslonjen na stub jedne vrteške teško dišući, nestrpljivo očekujući da se oslobodim pritiska ćutanja, muka svoje osamljenosti, a ipak nesposoban da učinim ma i jedan pokret, da nešto kažem ili viknem. Stajao sam i ukočeno gledao u park koji je bio osvetljen odsjajem sijalica koje su se vrtele u krugu, stajao sam i netremice gledao sa svog svetlog ostrva u tamu zagledajući ludo i s mnogo nade svakog čoveka koji bi se, privučen oštrom svetlošću, za

trenutak približio. Ali, svi pogledi ravnodušno su prelazili preko mene. Niko me nije hteo, niko me nije hteo spasti.

Znam da bi bilo besmisleno da nekome opišem ili objasnim kako sam ja, obrazovan, otmen, bogat i nezavisan čovek, u prijateljstvu s najuticajnijim ljudima ovog milionskog grada, one noći čitav sat stajao pored stuba jedne praterske vrteške koja se uz neusklađeno cijukanje neprekidno vrtela, slušao dvadeset, četrdeset, sto puta istu cupkavu polku, isti glatki valcer, posmatrao iste idiotske konjske glave od obojenog drveta i iz inata, iz nekog čarobnog osećanja da sudbinu potčinim svojoj volji, nisam se micao s mesta. Znam da sam besmisleno postupio u tim trenucima, ali u toj glupoj upornosti bilo je napregnutog osećanja, silnog grčenja svih mišića koje čovek inače oseća možda samo prilikom pada u provaliju, pred samu smrt; ceo moj uzaludno provedeni život odjednom me je svega preplavio i došao mi do grla. I koliko god me je mučila moja bezumna nada da ostanem, da istrajem dok me jedna reč, jedan ljudski pogled ne spase, toliko sam više uživao u ovoj patnji. Stojeći kraj stuba, ispaštao sam nešto, ne toliko onu krađu koliko ono bezosećajno, ravnodušno i prazno u svom ranijem životu: i zakleo sam se da ne odem odavde dok ne dobijem neki znak da sam se oslobodio sudbine.

I ukoliko je vreme više odmicalo, utoliko se više spuštao mrak. Jedna za drugom u šatrama su se gasile svetiljke i kao plima sve više je osvajala tama i gutala svetle mrlje na poljani: svetlo ostrvo na kome sam stajao postajalo je sve osamljenije i već sam sa strahom gledao na sat. Za četvrt sata zaustaviće se šareni drveni konji, ugasiće se crvene i zelene sijalice na njihovim glupim čelima, umuknuće bučni orkestrioni. Tada ću ostati potpuno u mraku, potpuno sam u noći punoj tihih šumova, odbačen, napušten. Sa sve većim nemirom posmatrao sam park obavijen sumrakom kroz koji bi vrlo retko prošao po neki par koji se vraćao kući ili teturao po neki pijani mladić: ali, preko puta, u senci, treperio je još prikriven, nemiran i uzbudljiv život. Katkad bi neko tiho zvižduknuo ili coknuo jezikom kada bi prolazili neki muškarci. I kad bi oni tada skrenuli u tamu, privučeni ovim pozivom, u senci bi zašišitali ženski glasovi, i vetar bi po neki put doneo isprekidan, piskav smeh. I polako bi se neko sve drskije privlačio prema ivici tame, u pravcu svetlosne kupe

osvetljenog dela parka, da odmah ponovo iščezne u mraku čim bi u prolazu pri odsjaju fenjera zasjao visoki šlem policajca. Ali, tek što bi se ovaj udaljio, sablasne senke našle bi se ponovo ovde i sada sam mogao sasvim jasno da razaznam njihove konture, jer se usudio da se približi svetlosti, taj poslednji ološ noćnog sveta, šljam koji se tu još zadržavao pošto se ljudska bujica razišla: nekoliko prostitutki, onih najsiromašnijih i potpuno odbačenih, koje nemaju vlastite postelje, već danju spavaju na nekoj slamarici, a noću bez odmora tumaraju, koje svoja iznurena, nagrđena, mršava tela nude svakome ovde, negde u tami, za sitan srebrn novac, dok policija traga za njima, a one progonjene glađu ili nekom skitnicom lutaju uvek u mraku, loveći nekoga dok u isto vreme njih drugi love. Kao gladne kučke njuškale su malo-pomalo sve bliže prema osvetljenom delu parka, ne bi li naišle na nekog muškarca ili nekog zakasnelog prolaznika kome bi zadovoljile strast za jednu ili dve krune, da bi zatim popile kuvano vino u nekoj kafanici kako bi održale svoj sumorni i bedni život koji će se ionako ubrzo ugasi u bolnici ili tamnici. Bio je to šljam, poslednji talog prazničke gomile, pun nabujale strasti - s bezgraničnim užasom posmatrao sam iz mraka ove gladne, uklete prilike. Ali i u ovom užasu bilo je još uvek nekog čarobnog uživanja, jer čak i u ovom najprljavijem ogledalu ponovo sam video ono što sam već bio zaboravio i nejasno osećao: ovde je bila ta duboka kaljuga kroz koju sam pre mnogo godina prošao i koja mi se sada ponovo u svesti živo ukazala. Ova fantastična noć iznenada mi je pružila nešto vrlo neobično time što me je kao vrlo povučena čoveka razotkrila, tako da su najtamnije strane moje prošlosti, najskriveniji nagoni izbili u meni na videlo! Neko neodređeno osećanje izbijalo je iz mojih zaboravljenih dečačkih godina, kada je bojažljiv i radoznao, ali u isto vreme preplašen i zbunjen pogled bio uprt u ovakve prilike, sećanje na onaj čas kada sam prvi put po vlažnim stepenicama koje su škripale pratio jednu od njih u krevet - i odjednom, kao da je munja razdvojila noćno nebo, video sam sasvim jasno svaku pojedinost onog zaboravljenog časa, sliku u masnoj boji iznad kreveta, amajliju koju je nosila oko vrata, osećao sam nekadašnju groznicu, izvesnu potištenost, gađenje i dečačku gordost. Sve se to u meni odjednom ustalasalo. Neka beskrajna vidovitost prodrila je odjednom u mene i - kako bih to

mogao da nazovem, ono beskrajno! - i odjednom mi je bilo jasno zašto me tako toplo saosećanje povezuje s njima, upravo zato jer su bile poslednji talog i moj nagon već jednom podstaknut zločinom oseti nesitu žudnju koja je u ovoj fantastičnoj noći bila toliko slična mojoj, ovu zločinačku spremnost za svaki dodir, za sve nepoznato, za slučajno, trenutno uživanje. Tamo me je nešto privlačilo kao magnet, novčanik s ukradenim novcem palio mi je grudi, pošto sam najzad ovde otkrio bića, ljude, nešto uzbudljivo, nešto što diše, govori i što od drugih bića, možda i od mene, nešto traži, od mene koji sam samo čekao da se predam, izgarao od pomamne želje za ljudskim bićem. I odjednom sam shvatio šta muškarce privlači ovakvim stvorenjima, shvatio da je to retko strast, neobuzdani prohtev, već više strah od usamljenosti, od strašne otuđenosti koja se inače između nas nagomilala i koju je moje razbuktalo osećanje danas prvi put osetilo.

Sećao sam se kada sam to poslednji put nejasno osetio: bilo je to u Engleskoj, u Mančestru, u jednom od onih gradova čelika koji pod sumornim nebom bučno bruje kao podzemna železnica i u kojima je u isto vreme hladno zbog usamljenosti koja kroz pore prodire u krv. Tri nedelje živeo sam tamo kod rođaka lutajući uveče uvek sam kroz barove, klubove i bleštave muzičke holove da bih našao malo ljudske topline. I tada sam jedne večeri našao jednu takvu osobu, čiji sam ulični jezik jedva razumevao, ali odjednom smo se našli u nekoj sobi i ja sam upijao smeh sa nepoznatih usana, jedno toplo telo bilo je tu, nežno i zemaljski blizu. Odjednom je iščezao onaj hladni crni grad, mračna i bučna dolina usamljenosti, neko biće koje nisam poznavao, koje je samo ovde stajalo i čekalo na svakoga koji bi naišao, oslobađalo je čoveka, topilo led; čovek je ponovo slobodno disao, osećao usred ove tamnice od čelika da je život lak i vedar. Kako je divno za usamljene, za one koji su povučeni u sebe da ovo znaju, da ovo naslućuju, da u svom nemiru ipak imaju neki oslonac, da se za njega mogu čvrsto uhvatiti, pa bio on uprljan od mnogih dodira, krut zbog starosti, izjeden od rđe. I ovo, upravo ovo sam zaboravio u trenucima krajnje usamljenosti, iz koje sam teturajući izišao te noći, da negde u nekom poslednjem kutu čekaju ove poslednje jadnice, da svakoga koji želi da se preda uhvate u prolazu, da svojim dahom ublaže svačiju samoću, da svaku strast

stišaju za malo novca, toliko malo prema onom ogromnom što daju time što su uvek spremne i što poklanjaju svoje ljudsko prisustvo.

Pored mene ponovo zatrešta orkestrion vrteške. Bilo je to poslednje kruženje, poslednji zvuci iz svetlosnog kruga prodirali su u tamu pre no što nedelja pređe u jednoličan radni dan. Ali niko više nije prilazio, konji bez jahača sumanuto su se vrteli, premorena žena na blagajni već je skupljala i brojala dnevni pazar i poslužitelj s kukom žurio da posle ovog poslednjeg kruženja spusti kapke na šatri. Samo sam ja, samo ja stajao još ovde, naslonjen na stub vrteške i gledao u prazan park gde su kao lepršavi slepi miševi promicale ove noćne prilike tražeći nešto i čekajući nešto kao i ja, a ipak smo bili tuđi jedni drugima i odvojeni neprobojnim zidom. Ali, mora da me je sada jedna od njih primetila, jer je lagano počela da mi se primiče, bila mi je već sasvim blizu: malo, zakržljalo, rahitično biće bez šešira, u neukusnoj haljinici ispod koje su izvirivale iznošene balske cipele, sve verovatno kupljeno kod neke torbarke ili starinara i već odavno isprano, izgužvano od kiše ili neke prljave pustolovine na travi. Ona mi umiljavajući se priđe, zastade pored mene mameći me pogledom i pozivajući me osmehom, pri čemu se ukazaše pokvareni joj zubi. Dah mi zastade u grudima. Nisam mogao da se maknem, da je pogledam, a ni da se otrgnem: kao u hipnozi, osećao sam da neko biće oko mene sa žudnjom obilazi, da me priželjkuje, da bih jednom reči, samo jednim pokretom mogao da se oslobodim ove užasne usamljenosti, ove mučne izdvojenosti. Ali krut kao greda na koju sam bio naslonjen, nisam mogao da se pomaknem i s nekom vrstom sladostrasne nemoći, sve više sam osećao - dok je melodija vrteške već posustalo nestajala - blisko prisustvo ovog bića, ovu volju koja me je tražila i za trenutak sam zatvorio oči da bih u potpunosti osetio kako me nešto ljudsko iz ovog mračnog sveta zapljuskuje i magnetički privlači.

Vrteška se zaustavi, kao uzdah iščeze poslednji zvuk melodije valcera. Otvorih oči i primetih kako se prilika pored mene okrenu. Očigledno bilo joj je dosadno da čeka ovde kraj čoveka koji stoji nepomičan kao drvo. Uplaših se. Odjednom mi bi hladno. Zašto sam pustio da ode jedino biće koje mi se odazvalo u ovoj fantastičnoj noći, koje mi se predavalo? Iza mene su gasili svetla, s treskom spuštali kapke. Bilo je svršeno.

I odjednom - ah, kako da samom sebi opišem ovaj vrući, ovaj nagli penušavi talas koji se podigao? - odjednom - nadošao je tako naglo, tako topao, tako crven kao da mi je neka žila prsila u grudima - odjednom izbi iz mene, iz gordog čoveka koji se sasvim ušančio iza hladnog društvenog dostojanstva kao neka nema molitva, kao neki grč, kao krik iz detinjstva, a ipak tako ogromna želja da ova mala, prljava, rahitična prostitutka samo još jednom okrene glavu da bih mogao s njom da progovorim. Jer nisam bio više toliko gord da ne pođem za njom - iščezla je moja gordost, bila je zgažena, zbrisana sasvim novim osećanjima - ali bio sam suviše slab, suviše smeten. I tako sam drhteći i strepeći ovde i dalje stajao, na mučeničkom stubu u mraku čekajući kao što nikada nisam čekao otkako su prošle moje dečake godine, kao što sam jedne večeri stajao na prozoru kada se neka nepoznata žena polako svlačila i, ne sluteći ništa, ostala naga - stajao sam preklinjući boga sa meni nepoznatim glasom da se desi čudo, da ovo zakržljalo stvorenje, ovaj poslednji ljudski otpadak još jednom sa mnom pokuša, da se još jednom osvrne na mene.

I - ona se okrenu. Još jednom, sasvim mehanički pogleda natrag. Ali, mora da sam tako jako zadrhtao, da se moje napregnuto osećanje odrazilo u pogledu, jer ona stade i poče da me posmatra. Vrtela se još malo unaokolo, pogledala me kroz tamu, nasmešila se i, dajući mi znak glavom, pozvala me preko na onu stranu parka koja je bila u mraku. Najzad osetih kako popušta ukočenost koja me je držala. Sada sam mogao da se pokrenem i dadoh znak da dolazim. Nevidljivi sporazum bio je zaključen. Potom ona pođe ispred mene mračnim parkom okrećući se s vremena na vreme da vidi idem li za njom. I ja sam je sledio: olovo mi je spalo s nogu, mogao sam ponovo da koračam. Kao hipnotisan pratio sam je, nisam išao svesno, već sam tako reći pohrlio za njom, gonjen nekom tajanstvenom silom. U mračnoj aleji između šatri ona uspori korak. Stajao sam pored nje.

Nekoliko trenutaka gledala me je ispitivački i nepoverljivo: zbog nečeg je bila nesigurna. Očigledno joj je moje neobično bojažljivo stajanje ovde, kontrast između ovog mesta i moje otmenosti, bilo nekako sumnjivo. Nekoliko puta se osvrnula kao da okleva. Zatim, pokazujući mi aleju koja se dalje pružala mračna kao rudarska jama, reče: „Hajdemo tamo preko. Iza cirkusa je potpuno mračno.” Nisam

mogao da joj odgovorim. Ošamutio me je ovaj susret zbog svoje užasne prostote. Najradije bih pobegao, otkupio se nekom parom, nekim izgovorom, ali moja volja nije imala više moći nada mnom. Osećao sam se kao na sankama kad se na okuci zaletе i s besomučnom brzinom jurnu niz snežnu strminu i kada se osećanje smrtnog straha nekako požudno meša s hukom koju stvara ta brzina, pa umesto da čovek koči, on sa zanosom, a ipak svesnom slabošću i protiv svoje volje, predaje se propasti. Nisam više mogao natrag, možda nisam ni hteo, i sada kada se prisno privila uza me, nehotice je uhvatih za mišicu. Bila je to mršava mišica, ne mišica žene, već jednog zaostalog skrofuloznog deteta i tek što sam je osetio kroz tanki mantilić, obuze me, i pored napregnutog osećanja, toplo i živo saučešće zbog ovog jasnog zgaženog delića života koji je ova noć nanela na moj put. I protiv volje prsti su mi milovali ove slabe, bolešljive zglavkove s takvom čistotom, s takvim strahopoštovanjem kao što se nikada nisam dotakao ni jedne žene.

Pređosmo jednu slabo osvetljenu stazu i zađosmo u neki šumarak, gde se ispod ogromnih krošanja u pomrčini osećao neki težak, odvratan zadah. U tom trenutku spazih, mada sam jedva nazirao konture, da se ona držeći me za ruku, oprezno osvrnu i posle nekoliko koraka učini to još jednom. I nešto neobično: i dok sam i dalje kao omamljen klizio u prljavu pustolovinu, moja čula su bila neobično budna i živa. Sa vidovitošću kojoj ništa nije moglo da promakne, koja je svaki pokret potpuno svesno u sebe upijala, primetih da pozadi, ivicom puteljka koji smo prešli, nešto kao senka za nama klizi, i učini mi se da čujem kako se neko prikrada. I odjednom - kao kad munja sevne i obasja neki predeo, naslutih, shvatih sve: da sam namamljen u klopku, da su nas ljubavnici ove prostitutke vrebali i da me je ona vukla u pomrčinu na ugovoreno mesto, gde je trebalo da postanem njihov plen. S nekom natprirodnom jasnoćom kakvu čovek ima samo u trenucima kada lebdi između života i smrti, bilo mi je sve jasno, razmišljao sam o svim mogućnostima. Još sam imao vremena da pobegnem, glavna ulica morala je biti blizu, jer sam čuo tandrkanje električnog tramvaja po šinama i samo jednim krikom, jednim zviždukom dozvao bih ljude u pomoć: pred očima su mi iskrsavale vrlo živopisne slike bekstva, spasa.

Ovo užasno saznanje nije me, međutim, ohladilo, već, naprotiv, zagrejalo. Ni danas, razmišljajući o tome potpuno trezveno, na svetlosti jesenjeg dana, ne mogu sebi da objasnim svu besmislenost svog postupka: znao sam odmah, znao sam svakim vlaknom svoga bića da bez ikakve potrebe srljam u opasnost, ali kao neko silno bezumlje strujalo mi je predosećanje kroz živce. Predosećao sam nešto odvratno, možda smrtonosno, podrhtavao sam od gađenja strepeći da me ne uvuku u neki zločin, u neki vulgarni, prijavi doživljaj, ali baš zbog te životne opojnosti, koja me je sada svega sa zanosom prožimala, i sama smrt budila je u meni neku tajanstvenu radoznalost, koju sve dosad nisam poznavao ni naslućivao. Nešto me je - da li je to bio stid da pokažem da se bojim ili slabost? - teralo napred. Nešto me je mamilo da se spustim na dno života, da u jednom jedinom danu proigram i straćim svu svoju prošlost, neko drsko uživanje uplitalo se u ovu običnu pustolovinu. I mada sam svim svojim živcima naslućivao opasnost, shvatio je svim svojim čulima i razumom, ipak sam sve dublje ulazio u šumarak pod ruku s ovom prljavom praterskom prostitutkom, koja me je telesno više odbijala nego privlačila i za koju sam znao da me je tamo vukla zbog svojih ortaka. Natrag, međutim, nisam mogao. Ono zločinačko što me je tako silno privlačilo i što je toga popodneva na trkama za mene prionulo vuklo me je sve dalje i dalje. Osećao sam neku nesvesticu, vrtoglavicu, kao da padam u neke nove dubine, a možda i u poslednju: u smrt.

Posle nekoliko koraka ona stade. Ponovo nesigurno pogleda oko sebe, a zatim, kao da nešto očekuje, pogleda u mene.

- Šta ćeš mi dati? - upita.

Ah, tako. To sam zaboravio. Ali to pitanje me ne otrezni. Bio sam srećan što mogu da delim poklone, da dajem, da trošim. Brzo se maših džepa, sav srebrn novac i nekoliko zgužvanih novčanica stresoh joj u ispruženu ruku. I tada se desi nešto tako neobično da mi i danas, kad na to pomislim, krv uzavre: ili je ta bednica bila zaprepašćena velikom sumom novca - inače je bila navikla da za svoje usluge prima samo sitan novac - ili je način na koji sam joj to dao, onaj radosni, brzi, pun sreće, bio za nju tako neobičan, nov, jer ustuknu i ja primetih kako me kroz pomrčinu u kojoj je zaudaralo, sa velikim čuđenjem traži pogledom. I najzad osetih ono čega sam te

večeri bio dugo lišen: neko se za me interesovao, tražio me, a ja sam prvi put živeo za nekoga na ovome svetu. I što se baš ovo najodbačeniije stvorenje koje je svoje jadno, iscrpeno telo kao robu nudilo i ne gledajući kupca privijalo uz mene, svoje oči upiralo u moje, što je u meni tražilo čoveka, sve je to još više pojačavalo moj neobični zanos, koji je u isto vreme bio vidovit i opojan, svestan i rasplimit u neku čarobnu neosetljivost. Ali ovo meni nepoznato biće ponovo se privi uz mene, samo sad ne poslovno da bi izvršilo svoju plaćenu obavezu, već, kako mi se činilo, što je u neku ruku osećalo nesvesnu zahvalnost i želju da mi se kao žena približi. Uхватih je za mršavu, rahitičnu, dečju ruku osetih njeno malo, zakrčljalo telo i odjednom mi se pred očima ukaza ceo njen život: prljavi ležaj iznajmljen u nekoj sobici u predgrađu gde je od ranog jutra do podne spavala među gomilom tuđe dece, videh njenog podvodača koji je davi, pijanice koje se podrigujući na nju u mraku bacaju, izvesno odeljenje u bolnici u koje je smeštaju, dvoranu za predavanja gde se mladim i bezobraznim studentima kao predmet proučavanja prikazuje njeno razgolićeno, nago i bolesno telo i, najzad, završetak u rodnom mestu, u koje je policijski sprovode i tamo ostavljaju da skapa kao životinja. Osetih beskrajno sažaljenje prema njoj, prema svima njima, nešto toplo, kao neko osećanje nežnosti, a nikako putenost. Stalno sam joj milovao malu mršavu ruku. Potom se sagnuh i poljubih je, na njeno veliko zaprepašćenje.

U taj tren nešto zašušta iza mene. Jedna grana krcnu. Ustuknuh. Odjednom se začu smeh i neki promukao prostački glas reče: „Tu smo. To sam i mislio.”

Još pre no što sam ih video, znao sam ko su. I pored moje duboke zanesenosti, nisam ni za časak zaboravio da me neko vreba, očekivala ih je moja tajanstvena, živa radoznalost. Jedna prilika pojavi se iz grmlja, a iza nje druga: preda mnom su stajala dva divlja drska mangupa. Ponovo se začu onaj prostački smeh: „Kakav prostakluk, kakva svinjarija! Razume se, otmen gospodin. Videće taj svoje.” Stajao sam nepomičan. Krv mi je udarala u slepoočnicama. Nije me bilo strah, čekao sam samo šta će se dogoditi. Najzad sam se našao na dnu, u krajnjem ponoru prostakluka. Sada je moralo doći do sukoba, do loma, do kraja kome sam polusvesno težio.

Devojka je odskočila od mene, ali ipak ne ka njima. Stajala je nekako u sredini: ovaj pripremani prepad nije joj, kako se činilo, bio najprijetniji. Mangupi su, međutim, bili ljuti što se ne mičem. Pogledali su se, bilo je jasno da su očekivali da ću se usprotiviti, moliti ih, uplašiti se. „Ah, ništa ne govori”, preteći uzviknu jedan od njih. A drugi mi priđe i zapovednički reče: „Morate sa mnom u komesarijat”. Ništa ne odgovorih. Tada mi jedan spusti ruku na rame i blago me gurnu: „Napred”, reče on.

Podoh. Nisam se protivio, jer nisam hteo da se opirem: ošamutilo me je ono nečuveno, prostačko, opasno u mom položaju. Svest mi je bila potpuno budna; znao sam da se mangupi boje policije više od mene, da sam mogao da se otkupim sa nekoliko kruna, ali sam želeo da iskusim ono najgadnije, da nesvesno uživam u strašnom poniženju u kome sam se našao. Lagano, sasvim mehanički išao sam u pravcu u kome su me terali.

Ali baš to što sam bez reči i tako strpljivo išao prema svetlosti kao da ih je zbunjivalo. Nešto su između sebe šaputali, a zatim odjednom namerno počеше glasno da razgovaraju. „Pusti ga neka ide”, reče jedan (boginjavi jadnik), ali onaj drugi odgovori naoko strogo: „Ne, to ne ide. Ako tako nešto učini neki bednik koji nema šta da jede kao što smo mi, odmah ga strpaju u zatvor. Ovako fini gospodin - mora da bude kažnjen.” Čuo sam svaku reč i razabrao u tome njihovu želju da već jednom počnem s njima da pregovaram, i zločinac u meni razumeo je zločinca u njima, razumeo da su hteli da me namuče svojim zastrašivanjem, dok sam ja njih mučio svojom popustljivošću. Između nas se vodila podmukla borba i - oh, kako je bogata bila ta noć i u toj smrtnoj opasnosti, u tom smrdljivom šipražju Pratera, između ove dve skitnice i ove prostitutke osećao sam divlju draž igre, stavio na kocku najveći ulog, svoj opstanak građanina, kao i svoj život. I u toj velikoj igri, bleštavoj čaroliji slučaja predavao sam se svom snagom živaca koji su podrhtavali i bili toliko napregnuti da su hteli da prsnu.

„Eno tamo policajca”, ču se iza mene neki glas, „neće mu baš biti milo, fini gospodičić odležaće jednu nedeljicu”. Bilo je u ovome pakosti i pretnje, ali i izvesne nesigurnosti. Išao sam mirno prema svetlosti, gde je zaista svetlucao policijski šlem. Dva mangupa iza mene učutaše; osećao sam da idu laganije; za koji trenutak oni će, u

to sam bio siguran, kukavički pobeći natrag u pomrčinu, u svoj svet, ozlojeđeni što im poduhvat nije uspeo, i možda će iskaliti svoj bes na ovoj jadnici. Igri je bio kraj: još jednom sam dobio i još jednom sam uskratio uživanje drugom, nepoznatom čoveku. Već je s one strane svetlucala bela svetlost i kad se okrenuh, spazih prvi put lica ove dvojice: u očima su im se odražavali ogorčenje i neki pritajeni stid. Zastali su potišteni i razočarani, spremni da ponovo pobegnu u mrak. Njihovoj vlasti došao je kraj: i sada su se oni bojali mene.

U tom trenutku odjednom mi se učini da se od nekog unutrašnjeg vrenja rasprsnuše sve duge u mojim grudima i da neko toplo osećanje struji kroz moju krv - i osetih beskrajno, skoro bratsko sažaljenje prema ovoj dvojici ljudi. Šta su tražili od mene ti jadni, gladni odrpanci, od mene, nesitog parazita: nekoliko kruna, nekoliko bednih kruna. Mogli su tamo u mraku da me zadave, opljačkaju, ubiju, ali to nisu učinili, pokušali su samo da me na jedan glup, nevešt način zaplaše kako bi se dokopali ono malo sitnog novca što mi je zveckao u džepu. Odakle mi samo hrabrost da ja, lopov iz ćefa, drskosti, zločinac iz nervnog uživanja, mučim te jadnike?

I pored tog beskrajnog sažaljenja obuze me i beskrajni stid što sam se iz zadovoljstva poigrao njihovim strahom, njihovim nestrpljenjem. Dođoh k sebi: sada, baš sada kada sam već bio siguran, kada me je već štitila svetlost iz obližnje ulice, morao sam da im učinim po volji, da ugasim razočaranje u onim ogorčenim, gladnim očima.

Okrenuvši se naglo, priđoh jednom od njih. „Zašto ste me hteli prijaviti?” - izustih nastojeći da svojim glasom izrazim svoje strahovanje. „Šta imate od toga? Možda će me zatvoriti, možda i neće. Ali vama to neće koristiti. Zašto želite da mi zagorčate život?”

Zbunjeni, obojica me tupo pogledaše. Očekivali su da ću zvati u pomoć, da ću im pripretiti, na šta bi se kao besni psi razbegli, samo nisu očekivali ovu popustljivost. Najzad jedan od njih, ne preteći, već skoro izvinjavajući se, reče: „Pravda mora biti zadovoljena. Mi vršimo svoju dužnost.”

Ovo su očigledno imali pripremljeno za ovakve slučajeve. Pa ipak, ovo je zvučalo nekako izveštačeno. Ni jedan od njih nije se usudio da me pogleda.

Nešto su iščekivali. Znao sam šta čekaju. Da ću ih moliti za milost. Da ću im ponuditi novac.

Sećam se svega što se tih sekundi odigralo. Sećam se svakog nerva koji je u meni zadrhtao, svake misli koja mi je sinula. U sećanju mi je takođe da sam pre svega iz zlobe hteo da ih pustim da čekaju, da ih i dalje mučim, da uživam u njihovom iščekivanju. Ali ubrzo sam se savladao, molio ih da mi se smiluju, jer sam bio svestan da najzad moram da ih oslobodim straha. Počeo sam glumiti da me je strah, molio sam ih da se sažale na mene, da ćute, da me ne unesreće. Primetio sam kako su se diletantski zbunila ova dva učenjivača i kako je među nama zavladao uzbudljivo ćutanje.

I tada najzad, posle svega, izgovorih onu reč koju su žudno čekali: „Daću vam, daću vam... sto kruna”. Sve troje se trgoše i zgledaše. Toliko nisu očekivali, pogotovu ne sada kada je za njih sve bilo izgubljeno. Najzad se jedan od njih pribra, i to onaj boginjavi, s nespokojnim pogledom. Dvaput nešto zausti, ali ne izusti ni reči. Potom reče, a ja primetih da se stidi: „Dve stotine kruna”.

„Ali slušajte”, umeša se odjednom devojka, „budite srećni ako vam uopšte nešto da. On ništa nije učinio, jedva me se dotakao. To je i suviše.”

Ovo im dobaci ogorčeno, a meni srce zaigra. Neko me je sažaljevaao, neko se zauzimao za mene, iz jednog običnog učenjivačkog bića zračila je dobrota, neka skrivena čežnja za pravdom. Koliko mi je to bilo drago, koliko je taj odgovor uzburkao moja osećanja! Ne, više se nisam smeo igrati s tim ljudima, više nisam hteo da me se plaše i stide: bilo je dosta, dosta!

„Dobro, dvesta kruna!”

Sve troje su ćutali. Izvadih novčanik. Otvorih ga lagano, sasvim lagano. Pokretom ruke mogli su da mi ga istrgnu i da pobegnu u mrak. Oni su, međutim, bojažljivo gledali u stranu. Između mene i njih postojala je neka potajna veza, ne više borba ili igra, već stanje ravnopravnosti, poverenja, pravi ljudski odnos. Izvadih iz ukradenog svežnja dve novčanice i pružih ih jednom od njih.

„Hvala”, reče i nehotice pođe. Očigledno je osećao koliko je smešno što mi zahvaljuje za iznuđeni novac. Stideo se, i taj njegov stid - oh, sve sam osećao te noći i svaki pokret duboko se usekao u mene - tištao me je. Nisam hteo da se bilo ko od mene stidi, mene

koji sam isti kao i on. Lopov kao i on, slabić, kukavica, bez volje kao i on. Mučilo me je njegovo poniženje i želeo sam da ga oslobodim tog osećanja. Tako odbih njegovu zahvalnost.

„Trebalo bi ja vama da zahvalim”, rekoh i začudih se koliko je istinske srdačnosti bilo u mom glasu. „Da ste me prijavili, propao bih. Morao bih da se ubijem, a vi od toga ne biste ništa imali. Ovako je bolje. Sada ću ja krenuti desno, a vi ćete možda na drugu stranu. Laku noć.”

Za trenutak ponovo učutaše. „Laku noć”, reče najpre jedan, zatim drugi i najzad prostitutka, koja je ostala u mraku. Toplo i iskreno zvučale su ove reči. Po njihovom glasu osećao sam da su me u dnu svog bića voleli i da taj neobični čas neće nikada zaboraviti. Možda će ga se ponovo jednom setiti, na robiji ili u bolnici, nešto od mene živelo je i dalje u njima, nešto sam im dao. I to što sam dao ispunjavalo me je radošću kao ni jedno osećanje nikada do tada.

Pošao sam kroz noć sam prema izlazu Pratera. Teret koji me je pritiskao spao je s mene i neko, meni sve dotle nepoznato obilje osećanja strujalo je iz mene, izgubljenog čoveka, u prostrani, beskrajni svet. Osećao sam kao da sve na svetu živi samo za mene i da me povezuje sa svim što oko mene živi. Oko mene su se dizala tamna stabla, nešto su šaputala i ja sam ih voleo. Nada mnom su sjale zvezde i ja sam upijao u se njihove vesele pozdrave. Odnokud se čula pesma, a meni se činilo da to pevaju meni. Otkako sam razbio ledenu koru koja mi je stezala grudi sve je bilo moje i, radostan što mogu da se rasipnički predajem, žudeo sam za svačim. O, kako je lako, osećao sam, drugima činiti radost kada se i sam toj radosti raduješ: potrebno je samo otvoriti srce da od čoveka čoveku poteče živa bujica, da se iz velikih izlije na male, da se penušeći sa dna uzdigne ka beskonačnom.

Izlazeći iz Pratera, spazih blizu mesta gde su stajala kola jednu umornu i zgurenu torbarku pored svoje sitne robe. Sedela je ovde od jutra sa nešto peciva i malo voća, zasutih prašinom, pogrbljena iznad malo bedne sitnine i skrhana od umora. Zašto da se i ti, pomislio sam, ne raduješ kad sam ja radostan? Uzeh jedan kolačić i pružih joj novčanicu. Htede odmah da mi vrati ostatak, ali ja već krenuh dalje i videh samo da se uplašila od sreće, da se njeno povijeno telo

odjednom uspravilo, a njena od čuda zanemela usta izražavala su beskrajnu zahvalnost. Sa kolačićem u ruci priđoh konju koji je umorno stajao upregnut i koji se prema meni okrenu i prijateljski zarza. I njegov sumorni pogled izražavao je zahvalnost što sam pomilovao njegove ružičaste nozdrve i dao mu hleba. I tek što sam ovo učinio, htjedoh da učinim još više: da učinim još više radosti, da još više osetim da se sa malo srebrnog novca, sa nekoliko šarenih novčanica može da ublaži nemir, otklone brige, i stvori veselo raspoloženje. Zašto na ovom mestu nije bilo prosjaka? Zašto nije bilo dece koja su želela balone, što ih je ovde neki mrzovoljni, sedokosi ćopavko sakupljao u velike veze da ih ponese kući, ozlojeđen što je toga toploga dana slabo pazario. Priđoh mu. „Dajte mi balone“, rekoh mu. „Deset para po komadu“, izusti s nepoverenjem, jer šta će tome elegantnom besposličaru sada u ponoć šareni baloni. „Dajte mi sve“, rekoh i pružih mu novčanicu od deset kruna. On se trže, pogleda me zapanjeno, potom mi drščući pruži vrpca koja je držala čitavu vezu balona. Osećao sam, pošto su bili jako zategnuti, kako mi vuku ruku: hteli su da odu, da budu slobodni, da se vinu u nebo. Idite, letite kuda želite, budite slobodni!

Pustio sam vrpca, a baloni kao šareni meseci poleteše uvis. Sa svih strana pritrča svet i poče da se smeje, iz mraka se pojaviše zaljubljeni parovi, kočijaši zapucketaše bičevima i, dozivajući jedan drugoga, prstom upirahu na slobodne lopte kako lebde iznad drveća prema krovovima i kućama. Svi su se radosno pogledali i zabavljali se mojom radošću.

Zašto nikada, nikada dosad nisam znao kako je lako i lepo pričiniti radost drugima! Ponovo počeše da me peku novčanice u novčaniku i kao malopre vrpca sa balonima trzale su me za prste: htele su od mene da odlete u nepoznat svet. Uzeh ih sve u ruku, one koje sam ukrao od Lajoša kao i svoje sopstvene - jer među njima nije bilo nikakve razlike i nisam više osećao nikakvu krivicu - spreman da ih podelim svima koji bi ih hteli. Priđoh jednom čistaču koji je zlovoljno meo pratersku ulicu. On je pomislio da želim da ga upitam za neku ulicu i pogleda me namrgođeno: nasmeših mu se i pružih mu novčanicu od dvadeset kruna. Ne shvatajući šta hoću, ovaj me ukočeno pogleda, zatim uze novčanicu čekajući šta ću od njega da tražim. Smejući se, ja mu dobacih: „Kupi nešto dobro“, i pođoh dalje.

Stalno sam se osvrtao na sve strane neće li neko nešto od mene da zatraži i, pošto mi niko ne priđe, počeh da ih delim nasumce: jednoj prostitutki koja me oslovi dadoh jednu novčanicu, dve nekom upaljivaču fenjera, jednu ubacih kroz otvoreno okance suterena u neku pekaru i zaputih se dalje praćen čuđenjem, zahvalnošću, radošću. Najzad ih zgužvah, i nasumce razbacah po ulici, po stepenicama jedne crkve radujući se pri pomisli kako će neka bogomoljka idući na jutrenje naći stotinu kruna i zahvaljivati bogu, kako će neki siromašni student, služavka, radnik, čudeći se sav srećan pronaći na svom putu novac onako kao što sam ja čudeći se i srećan te noći otkrio samog sebe.

Ne bih mogao da kažem kako sam i gde razbacao sve one novčanice i najzad i sav sitan novac. Bio sam u nekom zanosu, blažen kao u zagrljaju neke žene i kad su odlepršale i poslednje novčanice, osetio sam se toliko lak da bih mogao poleteti, slobodan kao nikada dotad. Ulica, nebo, kuće, sve se to slivalo u jedno sasvim novo osećanje svojine i međusobne povezanosti: nikada, čak ni u najtežim trenucima svoga života nisam tako snažno osećao da sve te stvari postoje, da žive i da ja živim, i da je njihov i moj život jedno te isto, upravo, veličanstven, moćan, nikada dovoljno srećan i osećanja pun život, koji samo ljubav razume i poima samo onaj koji mu se predaje.

Potom dođe još jedan poslednji mračan trenutak kada, vrativši se kući, blažen stavih ključ u bravu i kada se preda mnom ukaza mračan hodnik koji vodi ka mojim sobama. Obuze me odjednom strah da ću se ponovo vratiti u svoj stari, raniji život ako uđem u stan čoveka koji sam dotada bio ja, ako legnem u njegovu postelju, ako se povežem sa svim onim što je ova noć tako lepo prekinula. Ne, samo da ne postanem onaj čovek koji sam bio, nipošto onaj ispravni, bezosećajni, od sveta otuđeni dojučerašnji i nekadašnji džentlmen, bolje da se bacim u ponor zločina i užasa, ali ipak u stvarnost života! Bio sam umoran, beskrajno umoran, a ipak sam se bojao da bi me san mogao savladati i sve ono strasno, plameno, životom prožeto što je u ovoj noći buknuo u meni, odneti sa svim onim crnim muljem i ceo taj doživljaj bio bi samo letimičan i prolazan kao neki fantastični san.

Međutim, sutradan u rano jutro probudih se vedar i od onog blagotvornog osećanja koje me je prožimalo ništa nije iščezlo. Otada je prošlo četiri meseca i ona nekadašnja otupelost nije se više vraćala. Onaj nekadašnji čarobni zanos kada mi je tlo sveta kome sam pripadao izmicalo ispod nogu, kad sam se strmoglavio u nepoznato i pritom padu u sopstveni ponor osetio kako se vrtoglava brzina u isto vreme meša sa suštinom života - onaj prolazni žar svakako je nestao, ali od toga časa pri svakom dahu osećam svoju toplu krv i osećam je sa sve novijim uživanjem života. Znam da sam postao drugi čovek, s drugim čulima; s drugom osetljivošću, s jačom svesnošću! Razume se, ne usuđujem se da tvrdim da sam postao bolji čovek: znam samo da sam srećniji, jer sam našao smisao za koji ne znam druge reči osim reči život. Od tog vremena ne uskraćujem sebi ništa, jer norme i forme svog društva ne smatram više bitnim, ne stidim se ni sebe ni drugih. Reči čast, zločin, porok dobile su nekakav hladan, prazan prizvuk, ne mogu da ih izgovorim bez užasa. Živim, i ona moć koju sam tada prvi put tako magično osetio daje mi snage da živim. Ne pitam se kuda me ona tera: možda u neki novi ponor, u ono što drugi zovu porokom ili nečemu sasvim uzvišenom. Ne znam i neću da znam, jer verujem da istinski živi samo onaj koji svoju sudbinu doživljava kao neku tajnu.

Ali nikada nisam, toga sam potpuno svestan, toliko silno voleo život i sada znam da svako čini zločin (jedini koji postoji) ko je ravnodušan prema bilo kome od vidova i oblika života. Otkako sam sebe razumem, shvatam mnogo štošta: pogled lakomog čoveka pred nekim izlogom može me potresti, skakutanje nekog psetanca oduševiti. Jednom reči, sve me zanima, ni prema čemu nisam ravnodušan. Svakodnevno čitam u novinama (koje sam inače ranije samo prelistavao zbog zabave i oglasa) na stotine stvari koje me uzbuđuju, privlače me knjige koje su mi bile dosadne. A najčudnije je to što sa ljudima mogu da razgovaram i van onoga što se naziva „konverzacija”. Interesuje me i moj sluga koji je kod mene već sedam godina i s kojim se često zabavljam, i moj nastojnik pored koga sam inače ravnodušno prolazio kao pored nekog pokretnog stuba, nedavno mi je pričao o smrti svoje ćerkice, i to me je više uzбудilo no Šekspirove tragedije. I taj moj preobražaj - mada ja naoko, da se

ne bih odao, nastavljam i svoj život u uobičajenoj dosadi - postaje postepeno providan.

Neki su odjednom postali srdačni prema meni, već po treći put u ovoj nedelji pritrčali su mi tuđi psi. A prijatelji mi, kao čoveku koji je preležao neku bolest, radosno govore da sam se podmladio.

Podmladio? I sam znam da tek sada u stvari počinjem da živim. Ludost je uopšte što svako misli da je sve ono što je prošlo samo zabluda i neki uvod i ja shvatam da sam i suviše smeo što sam u živu toplu ruku uzeo hladno pero i na parčetu hartije napisao da zaista živim. Ali neka to bude i zabluda - ona je prva koja me je usrećila, prva koja mi je zagrejala krv i razigrala čula. I ako sada ovde opisujem ovo moje čudesno buđenje, činim to samo za sebe, jer to poznajem dublje no što sam u stanju da to rečima izrazim. Ni jednom od svojih prijatelja nisam o tome pričao; oni nisu ni slutili koliko sam ja bio otupeo, niti će ikada slutiti koliko sam sada pun života. I ukoliko bi ovaj moj bujni život prekratila smrt, a ovi redovi došli do ruku drugih, ta me mogućnost nimalo ne plaši i ne uznemirava. Jer onaj koji nikada nije osetio magičnost jednog takvog trenutka, ne može razumeti, kao što ni ja sam pre pola godine nisam mogao da shvatim, da su nekoliko beznačajnih i naoko jedva povezanih doživljaja jedne večeri u stanju da rasplamsaju jedan već ugasli život. Njega se ne stidim, jer me on razume. Ko, međutim, zna ono skriveno, taj ne sudi i nema ponosa. Njega se ne stidim, jer on me razume. Onaj ko je jednom sebe našao ne može ništa da izgubi na ovom svetu. I ko je jednom u sebi shvatio čoveka razumeće sve ljude.

Table of Contents

[Start](#)